

JÁSZKUNSAÉG

Borsó P.

Társadalompolitikai
művészeti és irodalmi
folyóirat

2

XXXIV. évfolyam
2. szám
1988. június

L. B. P.

Melankólia (82x129 cm)

TARTALOM

- 3 Dr. Szűrös Mátyás: Nagykunsági köszöntő

MŰVÉSZET

- 8 A „kis” Györfi — Tiszai Lajos írása

IRODALOM

- 13 Büki Attila versei
15 Dienes Eszter versei
17 Markó Sándorné és Horváth Ottó versei
19 Borzalinó — Palágyi Béla novellája
22 Eltépett gyökerek — László Gyula írása

VALÓ VILÁG

- 23 A munkaerőmozgás lehetséges feltételei
— Dr. Nagy Rózsa tanulmánya
31 A Szolnok megyei oktatási-kulturális köz-
pontok fejlettsége és vonzási területe
— Dr. Vadász István tanulmánya

HAGYOMÁNYOK

- 39 Vészharangot nem kell kongatni
— Jurkovics János írása

TÉKA

- 43 Út a pokol tornácára
— A történet folytatódik
Vágner János könyvismertetője Schwajda
György és Bistey András könyvéről

KÉPEK

Az illusztrációk Györfi Lajos alkotásai
(Fotó: Tarpai Zoltán és Mészáros János)
A címlapon a kunhegyesi Kun Emlékmű

E számunk szerzői:

Dr. Szűrös Mátyás
az MSZMP Központi Bizottságának titkára

Tiszai Lajos
újságíró, Szolnok Megyei Néplap

Büki Attila
újságíró—költő, Budapest, MUOSZ

Dienes Eszter
könyvtáros—költő, Törökszentmiklós

Markó Sándorné
nyugdíjas, Szentendre

Horváth Ottó
alkalmazott, Szolnok

Palágyi Béla
újságíró, Szolnok Megyei Néplap

Dr. László Gyula
a Jászkunság felelős szerkesztője

Dr. Nagy Rózsa
főiskolai docens, Szolnok

Dr. Vadász István
muzeológus, Tiszafüred

Jurkovics János
újságíró, Szolnok Megyei Néplap

Vágner János
MTI-tudósító, Békéscsaba

JÁSZKUNSÁG

A Szolnok Megyei Tanács V. B. művelődési osztályának folyóirata.

Felelős szerkesztő: Dr. László Gyula

Kiadja: A Szolnok Megyei Lapkiadó Vállalat 5001 Szolnok, Pf. 105. Telefon: 17-850

Felelős kiadó: Nánai Tibor

Szolnoki Nyomda Vállalat 5000 Szolnok, Vörös Csillag u. 28. Telefon: 17-130

Felelős vezető: Gombkötő Béla

Szolnok, 1988. június — 1747

Terjesztő szerv: a Magyar Posta.

ISSN 0448-9144

Szerkesztőség címe: 5000 Szolnok, I. sz. Irodaház. Telefon: 17-850

Szerkesztőbizottság: Berényi Ferenc, dr. László Gyula (felelős szerkesztő), Nánási Mihály, Tálas László, Valkó Mihály (elnök), dr. Zádor Béla,

Terjeszti: A Magyar Posta. Előfizethető: bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál, a posta hírlapüzleteiben, és a Posta Központi Hírlap Irodáról (KHI) Budapest, V. József nádor tér 1. 1900., közvetlenül, vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215-96162 pénzforgalmi jelzőszámra.

Előfizetési díj: 1 évre 48 Ft, félévre 24 Ft, egyes szám: 12 Ft.

Megjelenik: évente négyszer.

XXXIV. évfolyam, 2. szám 1988. június

Dr. Szűrös Mátvás :

Nagykunsági köszöntő*

Szeretettel köszöntöm Szolnok megye és a nagyközség jelenlévő vezetőit, Kun-hegyes lakóit, bensőséges ünnepségünk valamennyi résztvevőjét. Köszöntöm Május 1-jét, a dolgozó ember, a munka nemzetközi ünnepét.

Úgy gondolom, hogy kétszeresen is jeles nap ez a mai a 700 esztendőös Kun-hegyes életében. Először azért, mert évről-évre május elsején ünnepeljük a természet örökös újjászületését és az emberi munka teremtő erejét. Másodszor pedig: lehet-e méltóbb alkalom, mint éppen május elseje, hogy a település közössége, s egyben a tágabb tájegység, a Nagykovácság is emlékművel tisztelje meg önmagát? E vidékhez és népéhez fűződő személyes kötődésem miatt is örömmel vállaltam a felkérést, hogy az ünnep és a Kun Emlékmű felavatása alkalmából szóljak Önökhöz.

A Kun Emlékmű önmagáért beszél, külön méltatásra nem szorul. Talán nem szükségtelen azonban hangsúlyozni, hogy ez az emlékmű egyedülálló a maga nemében, egy jellegzetes történelmi magyar tájegység egykoron volt, s bennünk tovább élő népességének állít maradandó emléket. A kunhalom, melyet a szobor talapzata jelképez, az emlékezet szerint a vezér számára távolbatekin-tést, vigyázást nyújtó sátorhelyül szolgált.

Az emlékmű fő alakja, a lován hátrafelé íjazó vitéz azoknak a kun harco-soknak emlékét örökíti meg, akik mindig készek voltak vérüket és életüket ál-dozni, ha választott hazájuk érdeke úgy kívánta. Középkori királyaink idején az erős, központosított Magyarországért küzdöttek: Rákóczi, Kossuth, a Tanács-köztársaság hívó szavára pedig a magyar függetlenségért és felszabadulásért. A térben lebegő, szinte repülő főalak, az összeforrt lovas és lova emlékezetünkbe idézi a végtelen időt, a közösen megtett és a még ránk váró évszázadokat is.

A világ dolgai között vannak olyanok, amit csak mi magyarok tudunk hoz-záadni az egyetemes emberi kultúra gazdagításához. Itt most ilyesmi születhe-tett.

Nem csak az illendőség kívánja meg, hogy szóljak a művésztől, az emlékmű alkotójáról is. Az innen toronyiránt alig 35 km-re fekvő Püspökladányban élő Győrfi Lajos szobrász maga is a Nagykovácság szülötte, karcagi földműves család gyermeke. Ma is e — tágabb értelemben vett — vidék szellemiségéből merít ihletet, az emlékmű kun lovasának arca és alakja is hűen idézi fel e vidék lakó-inak szikár, szívós vonásait.

Ez az emlékmű a magyarságba beolvadt kunok és leszármazottai előtt rója le a Nagykovácság és az egész nemzet kegyeletét. Szándékosan használok a szót: önkéntes beolvadás és nem durva, kikényszerített beolvasztás történt. Ilyesfajta törekvés gyanújának árnyéka sem vetődhet elődeinkre, hiszen a szó ami értel-mében vett nemzetfelfogás, abban a korban nem is létezett. A történelmi körülmények azonban elkerülhetetlenné tették a kunok elvegyülését.

*Elhangzott május elsején Kunhegyesen, a Kun Emlékmű felavatásán

Gondolok elsőként a szerencsétlen történelmi események sorozatára, melyek az itteni nép nagy pusztulását, ki- és visszatelepülését, s közben a magyarokkal való szükségyszerű keveredését eredményezte. Ilyen esemény volt a török hódoltság alatti dúlás és elnéptelenedés, a Rákóczi-szabadságharc idején a rácok támadása, a pestis járvány okozta emberveszteségek. Egyedül a Bácskába költözés az akkori lakosság körülbelül egyötödének elvesztését jelentette.

A beolvadást siettette a kunok életmódváltásának korparancsa. Betelepülésük után új hazájukban hiányoznak a nomád életforma folytatásához nélkülözhetetlen kiterjedt, lakatlan térségek. A megújulás kényszere akkor azt jelentette, hogy a nemzetiségi társadalom nomád életvitelének a kalandozó életformának, a pogány hitvilágnak fenntartása Európa e részén ugyanúgy a fizikai pusztulás veszélyét idézte fel, mint a honfoglalás idején a magyarság számára. A kunoknak ezért le kellett telepedniük és fel kellett venniük a keresztény hitet.

A kun és a magyar egybeolvadást minden bizonnyal elősegítették a két nép közötti rokon vonások, és az egymásra utaltság tudata. A magyarság emlékezetében még felsejlettek saját nomád múltjának képei. Közös volt a külső ellenség: a tatár, a török. A rokoni érzület kölcsönösségét jelzi, hogy a kunok befogadták és közülük valónak ismerték el a hányattatások idején hozzájuk betelepedett magyarokat.

A két nép egymásba oldódása történelmünk azon korszakának sajátos és megismételhetetlen jelensége volt. A kun nép akkor egy fejlettebb társadalmi, gazdasági környezetbe, kultúrkörbe tagozódott be. Ezt azért tartom szükségesnek hangsúlyozni, mert ma, közel 700 év elteltével földrészünk e tájékán a beolvadás már nem korparancs, ellenkezőleg: a nemzeti önazonosság megőrzése az igazi szükséglet. Ma már nem az lenne a kérdés, hogy valaki kun, vagy magyar, ellenkezőleg: a kun és magyar kettős kötődés szolgálná e kevert népeességű Kárpát-medencében a szűkebb és a tágabb közösség igazi boldogulását. Az erőszakos beolvasztásra törekvés az emberi jogok durva megsértése, a sokszínűségből ötvöződő egyetemesség elleni megbocsáthatatlan bűn.

A kun beolvadásnak van egy másik, máig érvényes tanúsága is. E nép sorának alakulása is igazolja Illyés Gyula gondolatát, hogy magyarnak lenni nem annyira vérségi kapcsolat, mint inkább a sorsközösség vállalása. Az örmény arcú költő Ady, a horvát Zrínyi, a szlovákos Petőfi, a félkun József Attila és mások példáját említve vonja le a következtetést: „— Belül épp ettől oly más s pompás a gyuromány, mit kelt örök kovászod, páratlan Tekenő!”

A kunok vállalt magyarságának meggyőző erejét mi sem példázza szemléletesebben, mint az, hogy az általános közfelfogás épp a kunságiakat tekinti a magyarság jellegzetes típusának. Semmi okunk, hogy ezt az azonosítást ne váljaljuk.

A beolvadás, pontosabban: az egybeolvadás koránt sem jelenti azt, hogy a kun ősök értékes tulajdonságai kivesztek volna. Túlélve századok megpróbáltatásait, gazdagították népünk egészének kultúráját, erkölcsiségét. E tulajdonságokra bízvást büszke lehet a nagykunsági nép, s mint eleven hagyományokra napjainkban is építhet rájuk a helyi és az országos politika.

Nem udvariasságból, hanem nemzeti értékeink felidézésének igényével engedtessek meg, szólnom e kun hagyományok némelyikéről, melyek máig hatóan beépültek magatartásunkba, erkölcsi értékeink közé.

Elsőként is a nagykunsági nép mélységes hazaszeretetéről, becsületes helytállásáról szólnék. Szorosan összefügg e tulajdonság a szűkebb haza, a Nagykun-ság iránti hűséggel, melyet az állandó visszatérések és újranevesítések sorozata példáz.

Szerencsére itt nincs helye a hazafiságban nacionalizmust gyanító óvatoskodó sandaságnak. Itt tiszta forrás buzog. Általánosíthatóan igaz, hogy a jól felismert és kezelt nemzeti sajátosságok szinte éltetik az internacionalizmus szellemét, a népek barátságának ügyét.

Nem maradhat említés nélkül a napjainkban annyira megfogyatkozott közösségi összetartás, egymásra utaltság szelleme sem. Ennek gyökerei az egymás segítésén alapuló kun katonai szervezettség nyúlhatnak vissza. E szellem továbbélését jelezte a tizedekre, „hadakra” való osztódás, mely kifejezés még a közelmúlt szóhasználatában is élt. A hagyomány másik gyökere nyilván ott keresendő, hogy a középkor századaiban a kunok mindvégig szervezett közösségként álltak szemben a hűbéri törekvésekkel.

Megragadó e táj népének konok ragaszkodása a szabadságához. A feudális alávetettség idején sem mondtak le soha a jászkun jogok visszaváltásáról, s ezt a hatalomnak végül tudomásul kellett vennie: Mária Terézia elismerte a kunok önkormányzatát. Ma sem tudatosult bennünk eléggé, hogy a kunok kollektív szabadságának megerősítésére a redemptió egy évszázaddal megelőzte a jobbfelszabadítást.

A kunsági nép szabadságszeretetének ikertestvére volt a történelmileg kialakult és hosszú időn át jól működő belső autonómia, a demokratikus parasztpolgári önkormányzat. Ezt a vidéket hagyományosan erős városi tanácsok kormányozták, s az sem véletlen, hogy a felszabadulás után e tájon nyomban megindult az önszerveződés: az ügyek irányítását itt, Kunhegyesen az 1945. január 26-án megalakult Nemzeti Bizottság vette kézbe.

Szembetűnő nagykunsági tulajdonság a becsületes munka tisztelete. Ezt a népet kezdetben a szilaj pásztorkodás zord életformája, később a nem túl bőkezű földön túlsúlyba jutó mezőgazdaság kemény próbatétele edzette szívósan kitartóvá. Minden bizonnyal összefügg ezzel a nagykunsági emberek másik tiszteletreméltó jellemvonása: a hagyományos nagykun közösségek sejtjeit alkotó családokon belüli erős kötődés, a családi kapcsolatok megbecsülése.

Nemzeti kultúránk egészének büszkesége, hogy a műveltséget, az írásbeliséget, majd a műszaki haladást hagyományosan nagy becsben tartották ezen a tájon. Egy-egy család nemzedékről-nemzedékre örökített iratanyaga akár ládányit is kitett. Kunhegyesen a reformáció óta folyamatosan van iskola és nyomda is működött itt. Az országban kevesen tudják, hogy a Nagykunsági Villamossági Szövetkezet megalakítása révén Kunhegyesen már 1928-ban bevezették a villanyt.

A ránk hagyományozott kun értékekből ma a legösztönzőbb mégis az emelt fő, a másokat sem kirekesztő önbecsülés, mely a népek és nemzetek erős tartásának, biztos fennmaradásának fontos záloga. Ebben a Nagykunság népe példa mindannyiunk számára.

A kemény időkben érlelődött, élő hagyománnyá nemesedett értékekre ma, szaporodó gondjaink közepette égető szüksége van nemcsak a Nagykunságnak, nemcsak Szolnok megyének, hanem az egész magyar népnek. Olyan erények ezek, amelyek segíthetik országunk helyzetének jobbra fordítását, megszilárdítását, egy későbbi fellendülés megalapozását.

Nem ünneprontásként, hanem a józan belátásra és a cselekvő akaratra alapozva szólok arról, hogy hazánk ma szigorodó feltételek között keresi a megújulás felé vezető kiutat ellentmondásos, feszültségekkel teli helyzetünkben. Nem szabad e feladatot lebecsülni: hogy ezt az utat valóban megtaláljuk és végigjárjuk, gyökeres szemléleti változásra és határozott intézkedésekre van szükség.

Szűrös Mátyás Győrfi Lajossal beszélget a művész alkotásainak megtekintése közben

Györfi Lajos kiállításának megnyitója

Ma az a kor parancsa, hogy tétovázás nélkül folytassuk a reformokat: egészségessé tegyük gazdaságunk működését, kiváltképp a termelés szerkezetének átalakítása révén. Tökéletesítsük politikai intézményeinket, szélesítsük és mélyítsük a demokráciát. Ösztönözzük az önszerveződést, a helyi kezdeményezéseket. Társadalmi méretű párbeszédet alakítsunk ki, megújítsuk és megszilárdítsuk a nemzeti közmegegyezést, a több és korszerűbb szocializmus érdekében, hazánk javára. Ma időszerű az egészséges nemzettudat ápolása, a magyarság sorsával való törődés is, miközben megengedhetetlen mindenféle nemzeti korlátoltság, szűklátókörűség. A tisztességes dolgozó emberek országszerte erkölcsi megújulást, a jól végzett munka becsületének helyreállítását várják.

Minden tisztességgel gondolkodó magyar ember tudatában van annak, hogy ez történelmünk újabb sorsfordító vállalkozása, ami e vidék népe előtt is oly ismeretes szívós erőfeszítést, és kitartó munkát igényel. Gondjaink súlyosak, de voltunk már nehezebb helyzetben és azzal is megbirkóztunk. A külső feltételek nem kedvezőtlenek. Hazánk ma nemzetközileg elismert, tekintélynek örvendő állam, a szocialista világban egyre erőteljesebben bontakozik ki a miénkivel rokon reformfolyamat. Magyarországnak van megújulásra kész, programalkotásra képes vezető ereje. Az emberek tisztában vannak azzal, hogy sok a megőrizni és veszíteni valónk. Támaszkodhatunk szocialista vívmányainkra, számíthatunk népünk áldozatvállalására, erős hazaszeretetre és olyan hagyományos erényeire, mint amilyen a nagykunsági szorgalom, kitartás, találékonyság, méltóságtudat és a jó értelemben vett nyakasság és konokság.

E gondolatok jegyében kívánok mindnyájuknak erőt, egészséget, egyéni és közös boldogulást. Köszöntöm Önökkel együtt a májusi ünnepet, és jelképesen átadom Kunhegyes közösségének, az egész Nagykunsnak a Kun Emlékművet, valamennyiük épülésére és okulására.

MŰVÉSZET

A „kis” Györfi

ÚJSÁGHÍR: Kunhegyesen felavatták Györfi Lajos szobrászművész alkotását, a Kun Emlékművet.

A kunok földjén jól csengő név: Györfi. De így, keresztnév, vagy jelző nélkül ritkán mondják, csak akkor, ha nagyon kézenfekvő melyik Győrfiről van szó. Ha Györffy Istvánt — nem Pista és nem bácsi — mondanak, akkor a Nagykun krónika szerzőjére, a neves néprajztudósra gondolnak. Ha viszont Lajos bácsit említik, akkor illik mifelénk mindenkinek tudnia, hogy a turkológus Györffy Lajos a szóban idézett, a türkevei Finta Múzeum volt igazgatója, aki a Kun Miatyánkkal temettette magát.

A „kis” Györfi — f-ekben és y-okban szegényes a neve, ahogy a szikhez illik — új alanya a kunsági köznyelvnek. Nyilván az életkorára céloznak, egyszerűbb így mondani, hiszen az ifjabb Györfi elnevezés megtévesztő lenne, fiatalabbikként jelölni meg talán fárasztó volna lustaságra hajlamos nyelvünknek. A bátyjára, Györfi Sándorra meg az nem illene rá, hogy az „öreg” Györfi, — de nem is hajlana erre a beszéd, hiszen őt Sándornak titulálják. Ha azt mondják Sándor, akkor a szilajok mai utódai tudják, hogy Györfi Sándorról van szó.

Mindketten a kunlaposi tanyáról indultak, Sándor Karcagon telepedett le, Lajos pedig a „két föld” határán Püspökladányban, ahová egyformán elviszik a szelek a Kunság és a Sárrét levegőjét. Ahogy Györfi Sán-

dor se csak csupán a karcagi nagyhatáré, úgy Györfi Lajos se maradt meg az Órdaruk által jelzett földön. Szebb ha úgy mondjuk, mert igazabb és teljesebb, hogy a két fiatal művész — mestereikhez, Somogyi Józsefhez és Borsos Miklóshoz viszonyítva azok — a Szűcs Sándor krónikáiban, ígéző meséiben szereplő, oly jellegzetesen magyar és még mindig nehéz földről küldözgeti fába, kőbe vésett, vagy bronzba öntött üzeneteit.

A lovak ereje

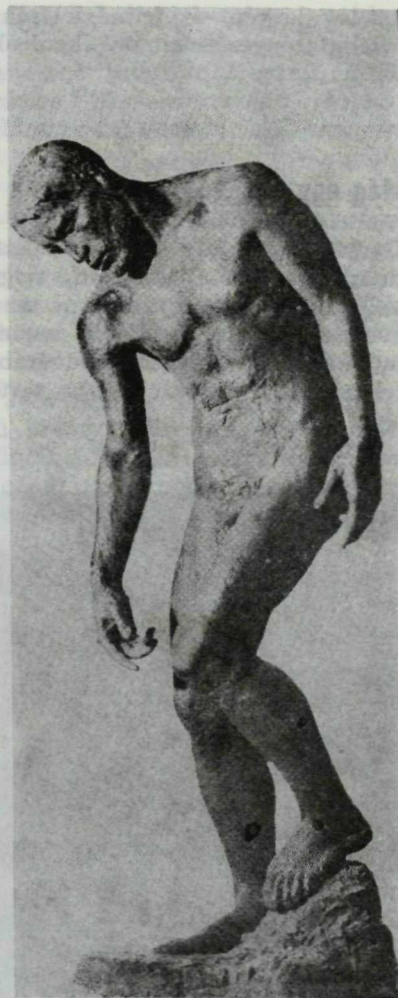
A kunhegyesi kiállításon alkalmuk volt a nézőknek folyamatában látni a Kun Emlékmű születését. Az elfogadott, felállított szobrot négy pályázati terv előzte meg. A kispasztikák mindegyike kun harcost ábrázol, az alkotó a kun nép fennmaradásáért folytatott küzdelmet állította a középpontba. A pályázati tervek közül csak a másodikról hiányzik a ló, a többin — beleértve már a felállított emlékművet is — a lovas és a ló mozdulata a legteljesebb harmóniában azonos, az ember és az állat — ahogy mondani szokták — szinte egybeolvad. Ugyanezt érezzük a Lovas elnevezésű bronzszobron is. A lovas szőrén üli a lovat. Nyilván gyermekkori emlék felidézése ez a

szobor, a „méneselek emlékezete” ez is, — más gondolati és megjelenítési tartalommal.

— A kun ember, de általában a magyar paraszt életében megkülönböztetett helye, szerepe volt a lónak. Lóháton győzhetett ellenségei fölött, vagy menekülhetett, ha tudott. A ló volt az állatvilágból az egyik leghűségesebb segítőtje a földdel folytatott kenyérteremtő küzdelmében is. Én ugyanabban a közegben nőttem fel, mint Sándor bátyám, így természetesnek vélem, hogy mindketten szeretjük a lovakat, s visszaidézzük azokat munkáinkban. Hálátlan emberek lennénk, ha nem így tennénk. Van persze a dolognak esztétikai oldala is: a ló nemcsak a lovat méri, minősíti, de a szobrászt is.

— Tudom, nagyon elkoptatott, de kikerülhetetlen a kérdés: mikor és hogyan érezte meg, hogy szobrásznak kell lennie?

— A falusi, különösen a tanyai gyerek hallatlan nagy előnyben van a városban élőkkel szemben... Nemcsak azért mert sokszorosan gazdagabb szín- és formavilágban él, de azért is, mert bármikor lehajolhat a földre, a sárért, az anyagért és próbálkozhat az őt körülvevő világ jelenségeinek reprodukálásával. Ha van némi formaérzéke, kézügyessége, éltető sikerélményekhez juthat. Ezek aztán meghatározóak lehetnek a későbbiekben. Jó tanítónak köszönhetem, hogy elmélyült bennem a szándék, a térbeli megjelenítés utáni hajlam: Michelangelo-képeket mutatott be a tanító bácsi, s ezek meghatározhatatlan töltésű, de igen erős szellemi izgalmat váltottak ki belőlem. S itt lépett be életembe az, amit netán sokszor nagyon egyszerűen

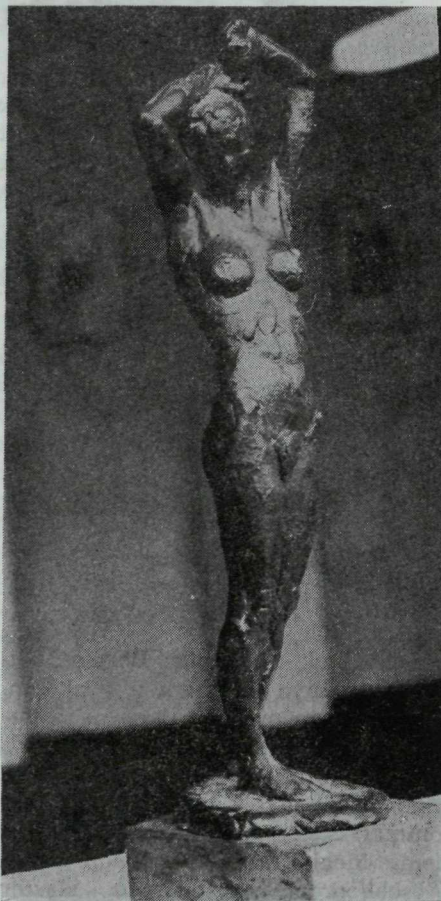
Ádám (160 cm)

szerencsének mondunk: Borsos Miklós tanítványa lehettem a főiskolán. Azért merem mindezt ilyen nagy ugrásokkal visszaidézni, mert a Michelangelo-szobrok kiváltotta szellemi izgalom, ha más szándékkal és tartalommal is, de még mindig él bennem. Megkockáztatom: talán egyre erősebben, hiszen Borsos Mester minden jót elkövetett azért, hogy az alkotás folyamata mindig érzelem-

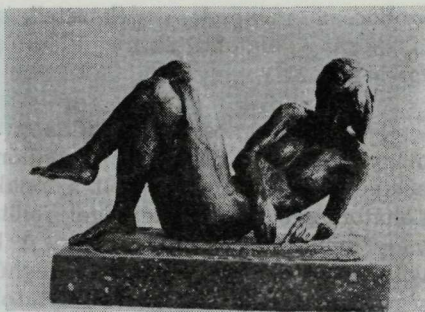
gazdag legyen — természetesen az értelmi tényezők szigorú kontrolljával.

Még egy útravaló

Györfi Lajos Püspökladány ösztöndíjával tanult a főiskolán, nagyon valószínűnek látszott már a tanulóévek alatt, hogy a fiatal szobrászművész Karcag „szomszédvárában” telepszik majd le. Így is történt.

Fürdőző (bronz, 22 cm)

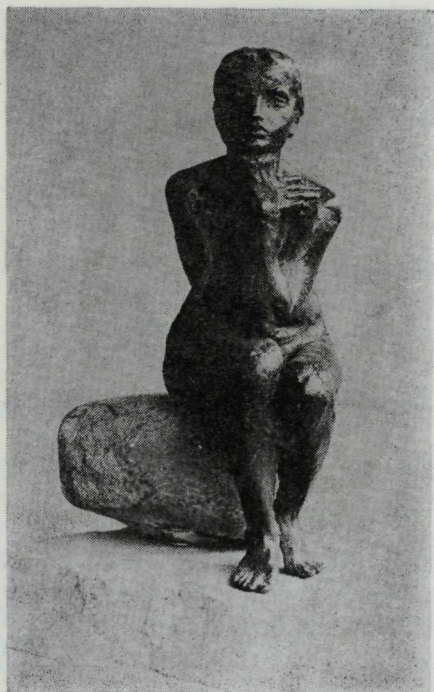

Fekvő nő (9x16 cm)

Amikor Borsos Miklós hírét vette tanítványa elhatározásának, az ifjú szobrász püspökladányi kiállításának katalógusába megleghangú ajánlásokat írt:

„Györfi Lajos tanítványom volt és a szép eredményei azt mutatják, hogy marad is, abban a szép és nemes értelemben, ami egy fiatal tehetséget a mester szelleméhez köti. Györfit nem kellett semmire sem tanítanom a szó iskolás, akadémikus értelmében. Munkáihoz alig kellett javító, vagy helyreigazító tanácsot adnom. Mester és tanítványok közötti kapcsolat rejtélyes tényezőkön alapul. Rokonszenv, vagy tiszteletre nincs módszer, az van, vagy nincs.

Tanítványaim a szobrászat technikai részét készen hozták. Maradt a szellemi része és azt hiszem ez a fontosabb és ezzel van a baj—zűrzavar. A fiatalok érzékenyek mindenre, ami nem őszinte, vagy nem igazi. A fiataloknak érezniök kell, hogy Európában vannak — vagyis megkapják azt a szellemi tájékoztatást, szorgalmat, mintha Itáliában, Párizsban vagy bárhol lennének. És az a hajtóerő, ami Györfi esetében olyan világosan látható — ami állandó munkakedvet és tevékenységet biztosít, és ez az önállóság érzete az az út, melyre egy

Kavicsoson ülő (bronz, kavics, 22 cm)

művész jelöltetett, és ez csak egyféle lehet. A művészet egészébe való beilleszkedés, tehetsége arányában. Ezen kívül van műkereskedelem, karrier, pozíció — aminek a művészetet illetően csak visszahúzó szerepe lehet.

Györfi vidéki letelepedése, mely dicséri nemcsak őt, hanem a város kulturális vezetőségét, nyereség és szép példa. A szobor látható valami, tehát nem lehet letagadni. Előbb utóbb megkapja a megillető elismerést."

Tihany, 1985. szeptember 12.

Borsos Miklós

Györfi Lajos tehetsége — s ahogy ő mondta szerencséje — nagy szorgalommal párosult. Néhány év alatt számos, figyelemreméltó munkáját állították fel a különböző köztereken.

Az *Ádám* — bronz, életnagyságú — a püspökladányi református templom előtt áll, az *Órdaruk* a képzeletbeli városkapukat díszítették (sajnos a haranglábakra szerelt bronzplasztikának azóta már nyomuk veszett!).

Jósa András kétszeres életnagyságú bronz mellszobrát Nyíregyházán állították fel, az ugyancsak bronz *Kodály* portré pedig Hajdúszoboszlón van. A *Feltámadás* a budapesti Szent-István kápolnát díszíti, a *Lovas* pedig a debreceni Déri Múzeumban látható. Ez év tavaszán — a már említett kun-lovasok sorozatból — Kunhegyesen avatták fel a művész egyik eddigi legigényesebb alkotását, amely a *Kun Emlékmű* elnevezést kapta.

A Kun Emlékmű avatásához kapcsolódva rendezték meg Kunhegyesen Györfi Lajos szobrainak, érmeinek, vázlatainak kiállítását. A látlat azt a benyomást kelti a nézőben — annak ellenére, hogy a terem ahol a bemutatót rendezték inkább csak kamarakiállítások fogadására alkalmas — mintha egy hosszabb életszakasz műveiből válogatott volna a zsűri. Ezt a látszatot kelti a megjelenítések gondolati tartalmának jól érzékelhető változása is. Különösen szembetűnő ez pl. az Ádám tanulmányok és a Kun Emlékmű-vel összefüggő pályázati tervek esetében. Az Ádám még az antik világ gondolati és formajegyeit is hordozza, de a mozdulat dinamikája már igen sajátos. A Kun Emlékmű más térformában elhelyezkedő főalakja az előzőnél sokkal felszabadultabb, szárnyalóbb, különböző asszociációkra több lehetőséget adó alkotás. Pedig az

Ádám és a Kun Emlékmű végső megfogalmazása között alig néhány év telt el.

A kunhegyesi tárlaton Györfi huszonegynéhány szobrot, kisasztikát, megközelítően ugyanannyi érmét, szépszámu vázlatot, főleg tusrajzot állított ki.

Az Ádámon, az „Emlékmű”-variációkon kívül a harmadik témakör az a gondolati egység, amelynek középpontjában a női test áll. Ezek többsége tanulmányként, vázlatként — *Akt, Fürdőző, Fekvő nő, Melankólia* — jelölt, mindegyiken a szobrász szándéka szerint él a figurák egyénisége. A kisasztikák testi örömeik — *Fürdőző* — és belső vívódások hordozói, némelyiknél a külső megjelenítés és a belső sugárzás között meglehetősen nagy az ellentét: az örömeire termett fiatal női testek gondot, feszültséget, levertséget sugallnak. A *Kavicsos ülő* — bronz, kavics, 22 cm — a pihenés közepette is egyfajta révetegséget mutat, a *Fekvő nőben* ez még kifejezőbben jelentkezik, a kezek bizonytalan hangsúlyt kapnak, mintha a figura valamit keresne. A *Melankólián* egyaránt megjelenik a világ előtti kitárulkozás és önmagába fordulás is.

A portrék közül — mindössze három van a tárlaton — a *Lajcsikát* érezzük legkifejezőbbnek, legsikerültebbnek, a kisgyerek egyéniségét megkapóan sugallja. Míves munka a 30 cm-es vörösmárvány *Lány* portré is, amennyire bájos és hamvas az *Erika* is.

A *Feltámadást* — bronz, 64 cm-es — véljük a tárlat legtöbbet mondó, gondolatokban legszínesebb alkotásának. A semmibe is kapaszkodni képes örök emberi reménységet szimbolizálja — nem érezzük túlzásnak

Lányfej (vörösmárvány, 30 cm)

— ez a remekmű, amely ég és föld, a valóság és az óhajok beteljesülése között lebeg, segélyt kérő karmozdulataival a világ felé fordulva, újat akaróan, feltámadásában bízakodva. Meglehetősen nagy a 'gondolati ív' a földet leső, önmaga súlyát nehezen viselő Ádámtól a Feltámadás lehetetlenben is hittel hívó modern megfogalmazású emberéig.

Külön méltatást érdemelnének Györfi Lajos szépszámu érmei, de ezúttal csak közös ismervükre hagyatkozhatunk: egytől egyig míves, a választott témát nagy szakmai alázattal megjelenítő munkák.

TISZAI LAJOS

IRODALOM

BÜKI ATTILA VERSEI:

Részletek a Szélfútta szavak című kötetből

Kalligrafikák a kölyökkorból

I.

basábfa sistereg
világot tájoló
mogyorófapálca
subog a katedrán
éles szél sodor
alpoknyi bófelhőket
s az úttesten
a lódenkabátosok
egyre fehérebbek
a tanterem
mint adventi oltár

II.

növekszik a tél
a csillagos istállók
szalmakazlai közé
bebúzódnak a farkasok
bó alól barnállnak
a basábfarakások
karácsony és szilveszter
cukorrépái púposodnak
a porcelántálban

regösök újév-köszöntők
lépdelnek az ajtók
szálkás torkában
anyám szemében könny
tehetetlen vagyok
a vigasztalásban

III.

szegekkel átütött
basábfa-korcsolyánkkal
mind messzebb és messzebb
siklunk a Fekete-ér
jégpáncélján

vattás hó-keretben
bacilusos madarakra
figyel apám
isszák tekintetét
megzavart ágakkal a fák

IV.

lélegezni kezd
az akácerdő
mint ama két diófa
Jánosék földszületén
amikor ujjainkról
késeket vagdosunk
a dülöntakba

naponta csupán
a kolorádóbogarak
szaporodnak
s vézna kezükből
kibulló
dunsztosüveg-törmelékek

V.

bold-ugató kutyák
tördelik kerítéseinket
kazlak lobognak
bétszeres JAJ-t tanulok
majd látni
szárnyszegett
sörétes madarakat
jákobi létráról
lecsurgó esőcseppeket
lassan lépdelő
halottvivőket
a szívérvány-szemöldökű
temetőkbe

VI.

a fémbuzalú rubaszáritón
baboskendő
diófatörznyi árnyék
odébb jégverem
levélkontyos fák
a katedra nélküli
bálószobában
– hol begedülni tanulunk –
disznó-sívításra
csúsznak le ujjaink
a begedűbúrokról
majd Joli
reszkető keze érint
s a kottatartók körüli
levegőben széthulló gyantapor

VII.

tutul a szél
kotyog a kiszikkadt
őregasszony-világ

felszökik a föld alól
hallgatni nemzete nyelvét
– „a magyar Cato” –
Felsőbüki Nagy Pál

Karácsonyi levél

Gondolj az alumínium hamutálra
szunnyadó csikkek csillagaira
a katonákra úgy éjjeltájban
a pinceklubban ahogy ülnek

s isten tudja képzeletben
merre járnak Kezükben
az elolvasott levél a dísz
az asztalukra ejtett fenyőágnak

Liszt: Csárdás macabre

ég a nád a jegen
lábam feketében
táncot jár a szélben
ágas láng a télben

láng-törzsű fák állnak
üszkös koronával
kérgükben ül anyám
szálló madár álma

Karácsony

ma a nyárutón meghalt lombokat
megtalálja az ember és a szél
a vigasszal és a reménnyel élők
elbozák havas utak szárnyain
a betlehemi gyermek békéjét

ma csillag csöndjét árasztja a völgy
este az árvákért szól a harang
megfogja kezünket a szeretet
és kirajzolódnak az emlékezések
egymást kereső szív-tükreinkben

ma visszaszáll az elröppent madár
emberségesebb szegényeibez
a mind összebb zsugorodó föld
és kinyílik az egek istállója
hol a jászolnál József ül és Mária

Szélbe tűnik

Súgom, gyónom fűnek fának
elszerettelek
hússommal és nedveimmel
elkevertelek

Boldog égen csillagom vagy
ítató vizem
árva arcom pártfogója
akinek hiszek

Húsdod hússom véred vérem
felvállaltalak
valahány közt te voltál a
legszebb áldozat

Szívem tiszta égi tiszta
majdnem védtelen
virágszirom ájult csókja
fehér reggelen

Hagy szeressek hogy csókoljak
hadd vigyázzalak
gyöngyös szádban gyöngy fogaid
ne kocoljanak

Madaram, te, kalitkátlan
szálló szél fia
szelek útján szélbe tűnik
szárnyaid nyoma

Turistaként, hazai szót hallván

Fülemig ellopódzik,
hússomba kóstol...
Kik hazát cseréltek
országért egykor,
azoknak fáj így,
valahol messze...
országok útján
kormos pillájú este

Himnusz fájhat így,
cseppje a vérnek.

Én nem gondoltam,
tán nem is akartam!
Bőröm és hússom
összeállt magyarnak

Miről írsz?

Kérlek, előkerült egy
jelzős szerkezet
amely valamit valamikor
valakinek jelez.

Többet nem mondhatok.
Vers lesz.
Vagy versszakok.
Döglött fecskék,
én-bullás
néma bószemek;

Kerek szívverésben
főpróbál a csend..

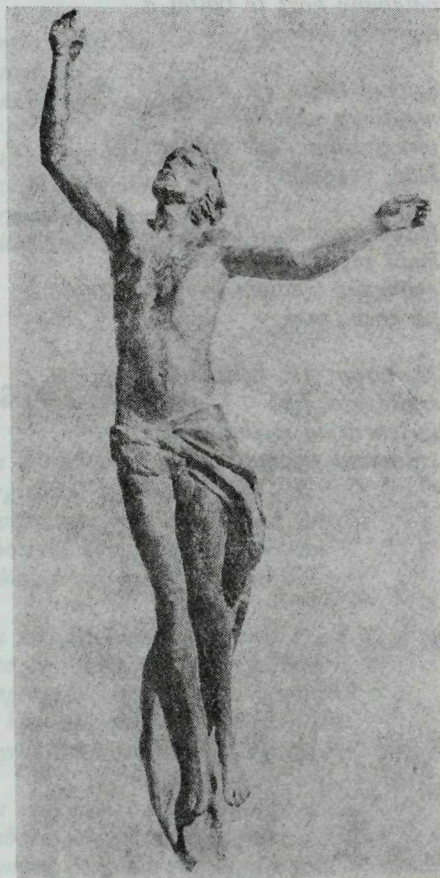
Tanmese

Vasárnap volt. Csirizbe nyalt a föld.
A rádióban Korda György javában szenvedett.
Ekkor jött az a kiáltás: egy buborékfű
magától szállt! örömtől jajgatott.
Szomszédom az ünnepnek bódolt, felesége
fodrokat horgolt a battyúk tavára,
egy részeg bűdös körülményeit utálta,
de ez a kis sárvirág magától járt!
Nem lehet helyben világgá menni, gondoltam
s leültem megírni a vasárnap
és a pitypang történetét.

Azóta

Mikor arccal előrebukva
belehulltam a nyárba,
sokan ugrottak, kapaszkodj, lélegezz.
Gombolták rajtam az éveket,
bogozták csontjaim mértanát.
Kövesd, becéztek dültan,
kövesd a vér szavát...!
Dejó dejó hogyárvavagy!

Kórházfehérbe öltözött falak
Mosolymaradék kiszabott szavak
Beforrt ösvények elgennyedt rózsá
Fele párnámról azóta
hiányzik valaki arca keze haja
szeme vidéke csókjaim helye

Feltámadás (bronz, 64 cm)

Életre hívjuk a tavaszt

Hószín felbő fodrosodik
a magasban
s oly kék az ég, mint a szem,
melynek jó a mélyére nézni.
Óh ha már a földet szagolom
a nedves párában, tudom,
hogy majdnem tavasz van,
és megnyugszik a szívem.

A szél aszott fűszálakat mozogtat
és lombtalan ágakat lobogtat,
sötét gomolyfelbőt úsztat az égen,
árnyuk alatt a mezőségen szalad.

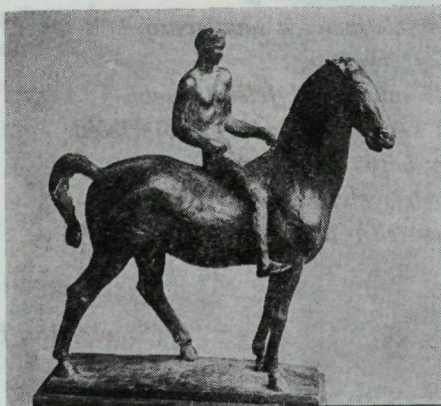
Napfoltoktól tarkállik a Kőhegy
terebélyes bába
ma még csönd van...
ki félreállt, ki félretétetett,
most elfog valami fájo készség
megérteni múltat és jövőndőt,

megérteni múltat és jövőndőt,
balált és életet,
mert félelmetes a tavaszt hozó
viharzó magasság
és félelmetes a tavaszváró
tengermélység;
de mindennél félelmetesebb
a kétség, az ember jövője felett
és bátha mi kommunisták
mégis életre hívjuk
az igazi tavaszt.

(Szentendre, Bubán 1939. február)

Anyának lenni

Leánynak szégyen, vagy dicsőség?
 De asszonynak kötelesség!
 De milyen is anyának lenni?
 Ki tudná férfiak azt leírni
 Mily boldogság anyának lenni.
 Büszkén örömkönyeket ejteni
 Mikor látjuk, hogy csöpp élet
 Piciny emberpalánt-elindul
 Megáll, kissé inog, de áll, megy!
 Nincs nagyobb boldogság annál,
 Mikor azt mondja egy gyermek
 Szeretlek édesanyám.
 De mit ad azért asszony, lány,
 Fiatalságát, élete színe javát.
 Ti apák teremtés koronái
 Gyarló férfiak, mind ahány
 Elhagyja gyermekét, asszonyát!
 Italért ez, nőért az a cudar,
 Cafkáért ki vele csak lébaságból él
 Változgatok férfiak, legyetek apák
 Dolgozzatok fiatokért, lányotokért
 Alkossatok szebbet, jobbat nekik
 Hogy ha felnőnek, választhassanak
 Mindent egyforma jogok szerint
 Tanulhassanak, ha szeretik,
 És szerethessenek szívük szerint.

Lovas (bronz, 25 cm)

Borzalinó

Az iroda átmenet volt egy üzemi konyhavezető dolgozószobája és egy állattenyésztő-telep brigádszállása között. Az ablakban maszatos befőttes üvegben avas zsiradék olvadozott, a fogason cefreszagú kék köpeny lógott, ám mielőtt egyértelmű következtetésre jutottam volna, elgondolkoztatott az iratokkal zsúfolt, üvegezett szekrény, amelynek színes mozaikjait ólomkeret fogta egybe, és a tintafoltos, ám mives faragott íróasztal, amely mögött súlyos nyomatékkel trónolt Karajz Sándor pincevezető.

— Szóval maguk borforgalmiban érettségiztek — húzta nyúlósan a szavakat, miközben a belső vívódás valamennyi hatásos mimikáját megjelenítette az arcán: homlokát ráncolta, csücsörített, még dudorászott is aprókat, aztán gyors elhatározást alakítva pattogósan intézkedett.

— Jó, akkor maga Tolcsvára megy pincemesterhelyettesnek, maga meg itt marad a Soós-ágban pincemesternek — mutatot rám. — Expresz, végeztem!

Elandalította a saját határozottsága, a döntés, amely úgy vágott, akár a késpenge. Aztán a hatalom, hogy lám, hát egyetlen gondolat és két ember sorsa máris sínre került. Tanult fiúk és tessék, úgy táncolnak, ahogy ő fütyül. . .

Az udvaron lázas munka folyt, így velem az új belépővel nem volt ideje foglalkozni a munkásoknak. Mindössze Durányik Jani bácsi szedett le az ászok tetejéről egy gombja vesztett kék kabátot és hozzá illő szakadt nadrágot számomra. Egyébként a szüreti nagyüzem haladt tovább. A beöltözési ceremónia után menten hasznosítani akartam magam, de bármiként is igyekeztem, mindig lábalatt voltam valakinek. Örömmel vettem, amikor az üres hordók mosását bízták rám. Amiért pedig lélekszakadva produkáltam magam, az volt, hogy állandóan hátamon éreztem Karajz Sándor vizslató tekintetét. Szemmel láthatóan nem tudott mit kezdeni velem; egy ember, aki évekig tanulta mindenféle bölcs könyvekből azt a szakmát, melyet ő már másnap elsajátított, amikor a pince vezetését rábízták. Pedig szólót csak zacskóban látott mindaddig, míg a malteros kanalat forgatta.

Az igazság azért az volt, hogy én általános gimnáziumban érettségiztem és bár magam is állást kerestem éppen, a pincészetbe csak a borász barátomat kísértem el. De ha egyszer nem hagytak kibeszélni. . . Egyébként is pincemester lettem, ami nem is hangzik rosszul.

Délidőben Szatmári doktor csatlakozott hozzám. Magas, csontos ember volt, tétova tekintetén látszott a pályaválasztás célirányossága, fején ócska kalapot viselt, amely alól hosszúra nőtt ősz hajszála lógtak ki.

— Kérlek, te tanult ember vagy ugyebár, a fizikai munkát ne vedd el mások elől — mondta és szívélyesen belém karolva invitált az udvarról lefelé vezető lépcsőn.

— A Soós-ágban ennél nagyobb nyugalom van — tette hozzá magyarázólag. Valóban templomi csend uralkodott a boltozatos kazamatában. A doktor gyertyát gyújtott, majd szivarzsebéből egy kifűrt muroszárat húzott elő.

— Parancsolj kérlek, ezek már jól beérett avas borok — és a csöves szópókát elegánsan beillesztette az egyik hordó lyukába. Ügyes tanítványnak bizonyultam, pillanatok alatt rájöttem a fortélyára, miként kell egy slukkra jókorát húzni a pompás italból anélkül, hogy félrenyelne közben az ember. A harmadik kínálás után vidoran táncolni kezdett a gyertya egyébként is imbolygó lángja, és kifejezetten jólesett beleülni a kijáráshoz készített talicskába, melyekben összehajtott esőköpenyek növelték a komfortfokozatot. Félig-meddig szenderegve hallgattam Dezső bácsi ügyvédi praxisának kronológiáját, amelynek végül valamiféle politikai prekonceptió vetett véget. Aztán fényre vágyva felmentem az átvevő helyre, ahol már javában állt a bál.

Miután a termelők is besegítettek az ósdi tűzoltófecskendőhöz hasonló pumpák nyomkodásába — gondolván ügybuzgalmuk néhány cukorfokban kamatozik majd az átvevőnél — így módom a célszerű tevékenység látszatára sem adódott. Jobb híján Durányik Jani bácsit bámultam, aki igazi férfinak való kunszttal foglalatoskodott. Üres hordókból valóságos vonatot állított össze és könnyedén lépdelve lefelé a lépcsőn, hátával tartotta féken a hordószerelvényt, amely a két lefektetett gerenda sínjén gördült utána.

— Hadd próbáljam én is Jani bácsi — mondtam nekihehvélve, különösképp, mert láttam, hogy Karajz Sándor ismét engem fókuszol. Az öreg sokat próbált ember olyan mézes-mázos alázattal nézett rám, hogy szinte zavarba hozott.

— Ezt is tetszettek tanulni a gyakorlatokon? — kérdezte elismerő hangszíval, miközben a hátam mögé sorakoztatott öt vagy hat keményfa hordót.

— Hogyne, ez volt az egyik legkedvesebb foglalatosságom — vágtam rá magabiztosan, miközben az öreg rámengedte a szerelvényt és lépésben megindultam lefelé. A dolog amúgy nem lett volna nehéz, ha az ember szerencsésen választja meg azt a dőlésszöveget, amellyel egyensúlyba tudja tartani a gördülő terhet. Azt is mondhatnám, fizikai erőt alig igényelt a munka. De ha valaki Karajz Sándor megfelfejthetetlen vizslatásától ösztönözve próbált jeleskedni, könnyen abba a hibába eshetett, amelybe én. Éreztem a harmadik lépcsőfoknál, hogy szaporáznom kell a lépést, mert a nyomomban guruló hordók sürgetik a haladást. Ha akkor ellenállok és hátradőlve én diktálom a tempót, nem fordul elő az, hogy lépcsőről lépcsőre jutva kell megalkudnom a hátamra nehezedő nyomás alatt. De már nem volt visszaút: minden lépés után engedett a gerinc, a lábam pedig úgy vitt, hogy szinte menekültem a felgyorsult hordók elől. A félúthoz érve bebizonyosodott, hogy a csatát elvesztettem, szinte hétrét görnyedezve botladoztam, a vezérhordó már a nyakamban volt, amikor az életösztön parancsára néhány bakugrással leszökelltem a lépcsőn, majd az első kanyarban félreugorva menekültem az alázúduló fergeteg elől.

Az elszabadult gyorsvonat óborral teli hordóknak ütközött, ezek közül néhánynak dongája tört, abroncsa pattant, de közben annyi erejük még volt, hogy tovább adják az ütés lendületét, így még a tizedik hordókatona is kidőlt a sor-

ból. Miközben az emberek kádakkal, ficsorokkal tocsogtak a jobb sorsra érdemes nedűben, mentve a menthetőt, én Karajz Sándorra gondoltam. Ha most megnyílna a föld mégjobban és Diónüosz isten megkönnyörülne rajtam...

Karajz Sándor egyetlen perc alatt rúgott ki. Nem volt dráma, nem volt szemrehányás, de volt ismét helyzet, amikor a döntés parancsnoki hídján vezényelhetett. Ellentmondást nem tűrően közölte, el vagyok bocsátva, punktum! Harag nem volt az arcán, sőt úgy láttam, meg is könnyebbült távozásomon.

A kapuig Dezső bácsi kísért ki, s a búcsúzásnál melegen megölelt.

— Nagyon sajnálom, igazán megszerettelek, te azért egy tanult ember voltál... — mondta a szesztestvérek lobbanó együttérzésével. — Fogadd el tőlem ezt a Borzalinót — és a fejembe nyomta a mustba pácolt, varasra száradt lyukas kalapját.

PALÁGYI BÉLA

Ádám — tanulmány

Eltépett gyökerek

Életem első igazán mély megrázkódtatása volt, amikor méz- és tejillat emlékü kisfalumban — az egyébként joggal terpeszkedő főút miatt — lebontották azt a kis házat, ahol születtem. Az öreg ház egyik vályogtégláját ma is őrzöm, hogy lassan felnőtté cseperedő gyermekeimnek legyen miről mesélnem. De azóta is, ha ott vezet át utam, két helyen érzékenyülök el — s ezt nem szégyellem — volt szülőházam helyén és falum temetőjében, ahol eleim porladnak, s ahol talán egyszer én is megpihenhetek — abban a tudatban, hogy hosszú és küzdelmes évek után ismét és véglegesen hazaérkeztem, hogy örökre „otthon legyek valahol a világban”!

Csak az fáj, hogy az akkori döntés ellen nem emeltem fel a szavam! Nem szoltam, nem ragadtam valami kezem ügyébe esőt, hogy „el innen gyorsan letűnő, ma még magabiztos bürokraták”, amolyan „ál néperdeket képviselők”; akik a fejlődésnek és jobblétnek álcázott jelszavak eleddig kikezdehetetlennek tűnő burkában, vagy valaki—valami nevében tettek olyan lépéseket, amelyekért a költő szavaival „a múlt pirul, a jelen szenved, a jövő igazságot keres!”

De hol fogja a jövő az igazságot keresni, ha a jelenben nem marad múlt?

Hiányolom volt szülőházam, mert már sohasem mutathatom meg gyermekeimnek, hogy hol szívtam magamba öregeim tántoríthatatlan becsületét; a szülőhely örök gyökeret jelentő levegőjét; azt az erőt adó tisztességet, amely ma is a múltban gyökerező mát és jövőt jelenti számomra.

De gyermekeim — akik pár év, és a felnőttkorba lépnek — ükapjuk Kovászna megyei szülőhelyét sem láthatták eddig, s ezután talán már nem is fogják, mert féltő, hogy a bulldózerek gyorsabbak, mint a gyökerekhez kötődő érzelmek és az intő szó ereje.

Igaz, ükapánk nem volt kétezeréves „gyökerű” dák (a kovásznai faluban egyébként is csak egy fűszeres zsidó család élt akkoriban a magyarokon kívül emberemlékezet óta); nem ismerte az asszimilációt, csak a földet és a havasokat! És mindkettőben élete végéig megbízhatott. Mert a föld az már csak olyan, hogy ha bevetik terem; ha esőt kap és megművelik, akkor meg egyenesen hálás. A földet nem izgatják a mulandó jelszavak, a „salthatatlan” személyiségek, ő végzi ősi, embert tápláló dolgát, s nem foglalkozik a különböző vastapsos nagygyűlések talmi „szózataival”.

Hiányolom volt szülőházam, s ne adja isten, hogy idővel ne találjam meg a térképen sem székely őseim szülőföldjének, Erdélynek falvait; az eltépett gyökerek helyét; azt a helyet, ahol „nagyapám szájából édes volt a szó”!

LÁSZLÓ GYULA

VALÓ VILÁG

A munkaerőmozgás lehetséges feltételei

Vonzásviszonyok Szolnok megyében, különös tekintettel a megyeközpont munkaerő-vonzáskörzetére

E kérdéskört egy nagyobb tanulmány keretében elemeztük, melynek összefoglaló következtetéseit mutatjuk be. A vizsgálat középpontjában a különböző társadalmi-gazdasági tartalmú, változatos formájú „kistérségek” sajátos típusa, a munkaerő-vonzáskörzet állt, amely az ország területén ismétlődően jelen van és azt lefedi. Mint területi szerkezeti elemet, a gyors és extenzív gazdasági fejlődés tette általánossá és határozottá, valamint az a kapcsolat, ami közte és a közép-fokú ellátási körzet között megnyilvánul.

A munkaerő-vonzáskörzetek funkciója, stabilitása

A Szolnok megyei vonzásviszonyok, ezeken belül különösen Szolnok város munkaerő-vonzáskörzetének vizsgálata több, szakmai érdeklődésre számot tartó jelenségre hívta fel a figyelmet. Rámutatott arra, hogy az ún. „kis térségi” szerveződés tipikusan vonzáskörzeti szerveződést ölt; benne a területi munkamegosztás egy-egy oldala vagy akár sajátos lényegi kapcsolatrendszere fejeződhet ki. A területi kapcsolatok vonzáskörzeti szerveződése változó társadalmi-gazdasági tartalmat foglalhat magába; ennek megfelelően változik a vonzáskörzetek típusa, „nagyságrendje”.

A munkaerő-vonzáskörzetek külön figyelmet érdemlő képződmények, nemcsak azért, mert a „mendöli településfogalom” megjelenítői, amennyiben a munka- és lakóhelyek között — minden területi formációt figyelembe véve — az egyensúlyhoz legközelebb álló kapcsolatot hozzák létre, hanem azért is, mert különböző tulajdonságaikra alapozva a területi tervezéshez, irányításhoz komplex egységként alkalmazhatók. A foglalkoztatás területi viszonyainak vizsgálatán, tervezésén túl alkalmasak az ún. közép-fokú ellátást jelentő szolgáltatások tervezéséhez, de mint társadalmi-gazdasági tartalom szerint komplex egységek a termelés és fogyasztás (természetesen értékben kifejezett) kapcsolatának elemzéséhez és bizonyos feltételek teljesülése esetén az előbbieket szabályozásához, továbbá más, gazdasági irányítási funkciók térbeli szervezéséhez is. Az irányításban való alkalmazás módja azonban függ a gazdasági mechanizmus egészétől, a szervezeti, intézményi feltételektől, stb.

A munkaerő-vonzáskörzetek kitüntetett kezelése, kiemelése természetesen nem jelenti a más típusú vonzáson alapuló térségek alkalmazhatóságának tagadását. Ezek szerepe elsősorban akkor domborodhat ki, ha az adott vonzáskörzetet kialakító társadalmi-gazdasági tartalomhoz kapcsolódik az irányítási aktus. Ugyanakkor a munkaerő-vonzáskörzet a társadalmi-gazdasági élet olyan térbeli szerveződése, ami magában hordozva a hagyományos területi munkamegosztás csíráit, alkalmas keretet, mozgásteret ad a termelőerőknek — a jelenen keresztül a jövőbe nyúló — térbeli újjászerveződéséhez, a változó telepítési követelményektől függően. E tulajdonsága — ami tehát történelmi és anyagi-társadalmi fejlődésében, nem pedig „tetszésszerűen” változtatható szervezési elvben vagy megoldásban gyökerezik — teszi lehetővé, hogy mint tipikus „kis térség”, saját átfarmálódása, külső és belső kapcsolatainak folyamatos változása alapján „szerves” átmenetet közvetítsen a területi szerkezet múlt- és jövőbeni állapota között.

Nem véletlen tehát, hogy az a munkaerő-vonzáskörzet, amit a vizsgálat középpontjába helyeztünk, a városok és közvetlen környékük együttesének, mint hagyományos, de tartalmában átalakult formációnak a képében jelenik meg. A területi szerkezet jelen állapota, a társadalmi-gazdasági funkciók térbeli megoszlása alapján Magyarországon másfélszáz ilyen egység van. Ennek hangsúlyozása nemcsak a fogalom tárgyi tartalmának pontos meghatározása érdekében szükséges, hanem azért is, hogy megkülönböztessük azt más térségtípustól. A legtöbb település ugyanis rendelkezik valamelyest munkaerővonzással, aminek alapján bizonyos vonzásterület is megrajzolható; a fő kritériumok viszont általában nem alkalmazhatók e képződményekre, nevezetesen a komplexitás valamint a munka- és lakóhelyek egyensúlya.

Az előző természetesen nem jelenti azt, hogy az általunk meghatározott (és középfokú szolgáltatások stb. területi szervezéséhez is keretet nyújtó) munkaerő-vonzáskörzet kiterjedésében változatlan. Nemcsak belső társadalmi-gazdasági tartalma alakulhat át, hanem a benne lévő települések száma, stb. is. A vonzáskörzetek — a változásukra ható általános társadalmi-gazdasági feltételektől függően — kibővíülhetnek, illetve összeszűkülhetnek, miközben csökken vagy növekszik a központi funkciót ellátó települések száma egy nagyobb térségen (pl. az országon) belül. Elég arra utalni, hogy Magyarországon a hatvanas évek eleje és a nyolcvanas évek közepe között a városok száma mintegy megduplázódott, ami a vonzáskörzetek méretének csökkenését vonta maga után; jöllehet a munkaerő-vonzás erősségét tekintve az „újabb” kisebb központok általában elmaradnak a régebbi, nagyobb városok mögött.

A Szolnok megyei vonzásviszonyok változása

Szolnok megye munkaerő-vonzásviszonyainak 1949-ben jellemző fejletlensége összefüggött a megye iparosodottságának alacsony fokával, a településrendszer sajátosságaival. A közép-, illetve nagyfalvas hálózat lehetővé tette, hogy a szolgáltatások — más településhálózati viszonyokhoz képest — nagyobb arányban településenként és csak kisebb mértékben településközi jelleggel szerveződjenek.

A gazdaságfejlesztés megyei sajátosságai (mint az átlagosnál lassúbb ütemű iparosítás, stb.) következtében 1949 és 1960 között a megye településrendszerében aránylag kis mértékű polarizálódás zajlott le. A munkaerő-vonzásközpontok száma lényegesen nem gyarapodott, ugyanakkor Szolnok vonzóhatása erősödött, kiterjedt. Mellette Jászberény vált lényeges vonzásközponttá.

A hatvanas és a hetvenes években a gazdasági makrostruktúra, illetve a foglalkoztatási szerkezet mélyreható változása Szolnok megyét is elérte. Ennek hatására felerősödtek a vonzáskörzetek alakulására ható folyamatok, amelyeket adminisztratív intézkedések is előmozdítottak. Ugyanakkor a munkaerő-vonzáskörzetek formálódására is hatottak Szolnok megye sajátos adottságai, a mezőgazdasági ágazatból felszabaduló jelentős munkaerő-tartalékok a mezővárosokban, amelyeket az iparosítás számításba vett. Az iparosításra 11 települést jelöltek ki a megyében, az új iparosítandó központok fejlődése fel is gyorsult, a vonzásviszonyok bizonyos értelemben átrendeződtek. Erősödött az előbbieket kapcsolata más településekkel a munkaerő felhasználásában. Ugyanakkor kiemelkedett Martfű is, mint új vonzásközpont. Mindezek ellenére 1980-ban is két (jelentős) munkaerővonzással rendelkező település maradt. Mindenekelőtt Szolnok, és másodikként, bár nagyságrendben lényegesen elmaradva a megyeszékhely mögött: Jászberény.

Részben az említett törekvések és fejlesztési stratégia, részben más, közöttük adminisztratív intézkedések hatására a megye vonzásviszonyai 1960 és '80 között bonyolultakká váltak. A viszonylag nagyobb térségre kiterjedő munkaerő-vonzáskörzet (Szolnok stb. és környéke) mellett kisebb települési integrációkat létrehozó munkaerővonzások is kifejlődtek, rendszeressé váltak. Ezek létrejötte összefüggött a mezőgazdasági üzemeket ért centralizációs folyamatokkal, az összevont üzemeken belüli munkamegosztás elmélyülésével, a kisegítő melléküzemágak szerepének növekedésével. A néhány településre kiterjedő munkaerő-vonzáskörzetek a területi irányításban a nagyobb — tehát a középfokú szolgáltatási vonzáskörzettel azonos nagyságrendű — térségek mellett szerepet kaphattak: közöttük munkamegosztás jött, illetve hozható létre.

A nyolcvanas években a gazdasági és ipari fejlődési ütem lelassulása, az új munkahelyek létesítésére fordítható beruházási források beszűkülése, az intenzifikálási törekvések hatására, az ipar munkaerőlektő képessége gyengült, ez az anyagi termelés és szolgáltatások bázisán fejlődésének, további kiterjedésének megtorpanását, bizonyos mértékű visszafejlődését vonta mag után. Nem kérdőjelezhető meg azonban az ilyen vonzáskörzetek léte. Ezzel szemben a mezőgazdaság viszonylagos stabilitása, termelési szerkezetének diverzifikálódása folytán az agrárbázison létrejött munkaerő-vonzáskörzetek visszafejlődése kevésbé fenyegetett.

A Szolnok megyei munkaerő-vonzásközpontok és a magasabb fokú szolgáltatást nyújtó központok lényegi igazolását mutatta ki a vizsgálat; vagyis azt, hogy az említett szolgáltatási intézmények döntően a munkaerő-vonzásközpontokban létesültek. Így — jóllehet a vonzáskörzetük pontos meghatározásához hiányoznak a megfélelő információk — valószínű, hogy a munkaerő területi mozgása és a szolgáltatások igénybevételét lehetővé tevő településközi utazás egymással párhuzamosan zajlik.

Szolnok munkaerő- és középfokú vonzáskörzetének alakulása

Szolnok városban 1949 és '80 között nagy arányú népességkoncentráció zajlott le; a város lakossága ez időszak alatt 201%-ra nőtt, részesedése a megye városi lakosságának számából közel 40%-ra emelkedett. Ezzel párhuzamosan a város munkaerő-vonzáskörzete is kiterjedt, ami közvetve azt mutatja, hogy a munkahelyek meglehetősen erős koncentrációja valósult meg a megyeközpontban.

Az ipar mellett a szolgáltató ágazatok vonzáskörzetet formáló szerepe is ki-mutatható. Szolnok munkaerőt vonzó hatásának erősödését részben az jellemzi, hogy még intenzívebbé vált a hozzá legközelebb eső településekre gyakorolt vonzása. Ennek következményeként — szűkebb környezetét érintően — agglomerálódási folyamat bontakozott ki. Vizsgálatunk ezt olyan szoros kapcsolati jellemzővel mutatja ki, miszerint az érintett települések keresőinek több, mint 30%-a Szolnokra ingázik.

A Szolnok térségében tapasztalt munkahely- és népességkoncentráció, valamint vonzáskörzet-kiterjedési folyamat akkor értékelhető több oldalúan, ha olyan képbe helyezzük azt el, amit a helyitől eltérő településhálózati viszonyok között lezajlott fejlődés rajzol meg. E célból néhány — döntően aprófalvas térségben elhelyezkedő — megyeszékhely fő fejlődési irányzatait is megvizsgáltuk. Jellemző az az összehasonlító kép, amely szerint a kis- és aprófalvas környezetben elhelyezkedő megyeközpontok 1960 és 1980 között többnyire nagyobb mértékben és intenzívebben terjesztették ki vonzásukat a szomszédos településekre. Szolnok ilyen tekintetben is igazodott a tágabban értelmezett környezeti feltételekhez (alternatív központok nagyobb száma, az erőforrások egy részét lecsapoló hatása, bár Szolnok esetében is megfigyelhető az alapinfrastruktúra erős koncentrációja, ami egyebek mellett a lakosságszám eléggé gyors növekedési ütemében nyilvánul meg). Ugyanakkor a megyeszékhelyek között közeledés ment végbe a vonzásintenzitást tekintve, ami az említett városkategória funkció-ját illetően bizonyos kiegészítő fejlődés jele.

Szolnok — munkaerőt vonzó hatásán túl — jelentős egyéb vonzással is rendelkezik. Ezt döntően a több telephelyes — Szolnok központú — iparvállalatok, valamint a városba települt felső fokú intézmények működése (pl. Kereskedelmi és Vendéglátóipari Főiskola) hívta életre. Az iparban érvényesülő centrális szervezés (főként azért, mert magas jövedelmezőségű vállalatok itt nagy súllyal vannak jelen) a megye (közvetve a város) számára anyagi előnyt is jelenthetett. Potenciálisan a társadalmi tiszta jövedelem — centralizálási lehetőségén keresztül (1985-ig bezárólag) —, gyakorlatilag az irányító tevékenységek és a magasan képzett szakemberek nagyobb aránya, mint településfejlesztő tényező révén.

A városkörnyéki közigazgatási szervezet azon felismerésen alapulva jött létre, hogy a központi települések és környezetük között sok irányú, meghatározott körben igen intenzív kapcsolat van. Ez megkívánja az intézmények működésének, fejlesztésének közös szemléleti alapra helyezését, illetve azt, hogy a központi település (város) megfelelő szervei igazgatási szolgáltatásokat nyújtsanak a vonzáskörzet településeinek, ami egyben költségtakarékoskodást is jelent.

Ebből adódóan, a szolnoki városkörnyék jelentős részben a munkaerő-vonzáskörzetbe tartozó településekre terjedt ki, ugyanakkor a két vonzáskörzet jobb térbeli megfelelését intézményes vagy más okok gátolták. A kétszintű közigazgatás bevezetésével megszűnik a településközi koordináció laza szervezeti kerete és a súly a közös feladatok együttes megoldásában a települési társulásokra helyeződik át. Mindez azonban a munkaerő-vonzáskörzet irányítási funkcióját alapjaiban nem befolyásolja, de hatással van az alkalmazás módjaira.

A gravitációs modell alkalmazása Szolnok megyében hasonló munkaerő-vonzáskörzeteket rajzolt ki, mint amiket a tapasztalati adatok alapján nyertünk. Ez a körülmény a vonzásviszonyok aránylag stabil és szabályszerű jellegét mutatja. A kisebb eltérések egyrészt visszavezethetők a különböző módszerek szerinti lehatárolások hibaforrásaira, másrészt rámutatnak arra is, hogy a vonzásközpontok munkahelyi koncentrációjának állapotára, változásaira a vonzáskörzetek meglehetősen érzékenyek.

A Szolnok megyei vonzásviszonyok vizsgálata alapján olyan összefoglaló következtetés is adódik, hogy a gazdaság és a társadalom megyén belüli szerkezetét, a közlekedés által lebonyolított kapcsolatrendszert a vonzásközpontok fejlesztése, munkahelyi koncentrációjuk és választékuk változása jelentős mértékben meghatározza. A vizsgálat rámutatott Szolnok város vonzáskörzetének környezetéhez képest kiemelkedő fejlettségére. A megyei terület- és településfejlesztési stratégia — ilyen tekintetben megfogalmazódó — alapfeladata, hogy megjelölje az alternatív központok fejlesztése közötti kívánatos viszonyt (nevezetesen, hogy tovább fokozódjék Szolnok és vonzáskörzetének megyén belüli társadalmi-gazdasági jelentősége, illetve a fejlesztés súlya áttevődjék-e a többi kevésbé fejlett központba). Ugyanakkor az is feltételezhető, hogy a megyei és országos irányítás cselekvési szabadságát behatárolja a gazdasági fejlődés intenzív jellege, az eszközök korlátozottsága, stb.

Egyensúlyi viszonyok vizsgálata vonzáskörzetek alkalmazásával

Számszerű adatok igazolták Szolnok megyei példán azt az elméleti hipotézist, amely szerint a foglalkoztatási egyensúly (vagyis a munkahelyek és a munkaerőforrások összhangja) települési szinten nem vizsgálható és nem korrigálható. Ez természetszerű következménye a munkaerő-vonzáskörzetek kialakulásának, létének, mivel azok egyik lényegi sajátossága a munkahelyek nagyobb arányú (és aránylag kevés településre kiterjedő) koncentrációja a lakóhelyekhez képest. A munkaerő-vonzáskörzetek a jövőben is várhatóan stabilak maradnak. A már említett okok kiegészíthetők a következőkkel: A munka- és lakóhelyek között — hazánk településhálózati viszonyai és várható gazdaságfejlődési tendenciái mellett, a következő rövid vagy középtávú időszakban — településszinten nem lehet megfelelést (összhangot) teremteni. Sem úgy, hogy a munkahelyeket széttelepítik a lakóhelyekhez igazodóan (amihez elvi lehetőséget az állóeszköz-állomány teljes megújítása és műszaki korszerűsítése kínálna, természetesen csak akkor, ha az infrastruktúra minden településen megfelelő szintre fejlődik). Sem úgy, hogy a lakóhelyeket (és ezzel együtt a munkavállalókat) a központi településekben vonják össze. Ehhez is hiányoznak az anyagi források, de nem is lenne

célszerű sem a pénzügyi eszközök hatékony felhasználása szempontjából, sem pedig társadalmi közelítésben. Ismeretes, hogy különféle érdekek fűződnek ahhoz, hogy a falvak népességmegtartó képessége erősödjék; ez egyik fő szempontja a jelenlegi terület- és településfejlesztési politikának.

Ha azonban a munkaerő-vonzáskörzetek hosszú távú létére kell számítani, akkor az irányításban való alkalmazásuk sem kampányfeladat. A teljes foglalkoztatás és más témakörök vizsgálata, tervezése, nem decentralizálható települési szintre és központilag (megyeileg) sem oldható meg más területi egység, csak a munkaerő-vonzáskörzet alkalmazásával. Különben a vizsgálat és az intézkedés hibaforrása jelentősen megnő. Ebből az is következik, hogy a foglalkoztatási, középfokú ellátási stb. feladatkörökben a reálfolyamatok kijelölik az irányítás decentralizálásának indokolt és lehetséges hatását, illetve a munkaerő-vonzáskörzet, mint területi egység alkalmazása egyaránt szükséges centralizált és decentralizált irányítási viszonyok között.

Irányítási funkcióján természetesen a városkörnyékek — mint igazgatási körzetek — megszüntetése sem változhat semmit, mivel az igazgatási határok (keretek) módosítása nincs közvetlen befolyással a reálfolyamatok léteire.

A területi egyensúlyvizsgálatokhoz ugyanakkor a munkaerő-vonzáskörzet nem jelent kizárólagos térségi szintet. A lakossági alapellátásra vonatkozó ilyen vizsgálatokból pl. egyértelműen következik, hogy az e körbe tartozó infrastruktúra tervezése települési szintű számítást, mérlegelést kíván. Torzítja az eredményeket, ha pl. a lakásszükségletet megyei vagy akár vonzáskörzeti szinten úgy állapítják meg, hogy az egyes településekben jelentkező hiányokat összevonják a más településekben található feleslegekkel. Igazolható azon általános elv, hogy minden társadalmi-gazdasági folyamathoz megfelelő térségi szint tartozik, amely e folyamatok ésszerű irányításához hasznos keretnek tekinthető. Ez ugyancsak nem zárja ki azt, hogy az egyébként meghatározott térségi keretet igénylő irányítási feladatok nagy része megoldható legyen az érdekelt települések öntevékeny társulása, együttműködése révén. Az ilyen megoldást többnyire társadalmi szempontok teszik reálissá (pl. a hagyományos települési közösségek nagy összetartó ereje és igénye az önálló cselekvésre) még akkor is, ha ebből gazdasági veszteségek származnak. Ilyen fejlődést ösztönöz várhatóan a kétszintű igazgatás következetes megvalósítása.

A kétszintű igazgatás bevezetésével nem szabad egyszerűen igazgatásszervezési szempontból értelmezni a társulást. A korábbiakhoz képest csak akkor történik érdemi változás, ha a helyi tanácsok önállósága növekszik, önkormányzati vonásaik kibontakoznak, illetve megerősödnek, az irányítás tartalma és módszerei korszerűsödnek. A kétszintű igazgatásban a megye és a települések közötti kapcsolat úgy változik meg, hogy a megyei szervek csak azokban a kérdésekben határozhatnak, amelyek a közép- és felsőfokú szolgáltatások megteremtését, fenntartását illetik. A települések tanácsai szerveinek funkciója abból a körülményből vezethető le, hogy a közösségi ügyek túlnyomó többségét települési és esetenként településközi szinten kell intézni. Tehát nem a központi döntések végrehajtására kell elsősorban berendezkedniük, hanem szervezniük, befolyásolniuk szükséges a települések életfeltételeit jelentő hatáskörükbe tartozó folyamatokat.

A helyi tanácsok önállósága a hatásköri és a pénzügyi decentralizáció továbbfolytatásával növekedhet, amelyek egyik tényezője a helyi források arányának emelkedése. Olyan rendszerben ugyanis, ahol a megyei apparátus forrásosztogató és a restriktív forrásvisszavevő szerepköre fennmarad, a deklarált helyi önállóság formális maradhat. A helyi tanácsok tehát „saját jogon” kell, hogy rendelkezzenek a szükséges pénzügyi forrásokkal.

A területi irányítás, a vonzaskörzetek és a termelési viszonyok kapcsolata

A vonzaskörzetek viszonylagos stabilitását feltételezve újra kell értelmezni a tulajdon- és elosztási viszonyok kérdését is. A térségi társadalmi tulajdon kialakításának indokoltságát a mai változási irányok a termelési viszonyokban egyre jobban aláhúzzák. Át kell gondolni az állami tulajdon tartalmát is, az infrastruktúrára vonatkoztatva települési szinten, illetve több települést érintően. Az állami tulajdont a települések kommunális szférájában a „kommunális” tulajdon, több település vonatkozásában a térségi társadalmi tulajdon válthatná fel. A kommunális tulajdon egy adott település társadalmának közös tulajdonát jelentené, ami alapjaiban térne el a mai értelemben vett tanácsi (állami) tulajdontól. Nem az állam adná át a tulajdon kezelését az egyes tanácsoknak, mint helyi szerveknek, hanem a települések lakossága bízna meg az üzemeltetéssel a helyi tanácsokat. A kommunális tulajdon működtetésének eredményességét vagy eredménytelenségét a települések lakossága kérhetné számon, ellenőrizhetné. A tulajdonforma kiterjedhetne az állami lakásokra, a közművekre, és egyéb olyan létesítményekre, amelyeket a lakosság közösen használ. Az ilyen jellegű tulajdonviszonyok mellett a települések gazdasági önállósága növekedne, megteremtődhetnek azok a feltételek, amelyek az önkormányzat kialakításának, ezen belül az adókievetésnek a gazdasági feltételeit jelentenék.

Abból következően, hogy bizonyos szolgáltatások gazdaságos szervezése meghaladja az egyes települések erőforrásait és szükségleteit, több település együttesen hozhatna létre kommunális tulajdont, aminek keretét adhatnák a különböző típusú és nagyságú vonzaskörzetek, ahol a fejlesztések a közszégi tanácsok együttes döntése alapján, több településre együttesen valósulnának meg. Ennek lehetőségét a társulások — pl. vízmű, vagy telefonhálózat-fejlesztési stb. társulás — már ma is megteremtik, de az említettek még esetlegesnek tűnnek, illetve a tanácsi pénzügyi erőforrások szükségességére hivatkozva jó ideig azok is maradnak.

A társulások mellett a kommunális és vállalati szféra közötti kooperáció nagyobb elterjedése is várható a kommunális tulajdon funkcionálása esetén, tekintve, hogy ez utóbbi alapot teremt a jövedelmek (egy részének) helyi elszámításához. A tanács, a lakossági és a vállalati szféra egyaránt támaszkodva többet tehetne a településeken belül a közös érdeket kifejező infrastruktúra fejlesztés tekintetében.

A települési társadalmi tulajdon jobban megalapozná az állampolgárok közös döntését a fejlesztési feladatokról és ezzel együttes kockázatvállalását is. Az

elosztási viszonyok változásának fő megnyilvánulásaként a települési kommunális tulajdon alapján befolyt jövedelmek a helyi tanácsok pénzügyi alapjaiba kerülnének, ami fokozná azok érdekelttségét a helyi erőforrások minél jobb kihasználásában. Ugyanakkor a központi állami szervek beavatkozási lehetősége is csökkenne a települések életében. Mindennek azonban csak akkor van realitása, ha a piaci viszonyok adminisztratív korlátozása jelentősen enyhül. A mai tulajdon- és elosztási viszonyok mellett a piaci mechanizmusok szabályozó szerepe csak korlátozott lehet. Más oldalról viszont a piaci viszonyok hatásának fokozódását segíthetné elő a települési, illetve térségi társadalmi tulajdon létrejötte. Ugyanakkor azonban, ha a piaci erők olyan jövedelemeloszláshoz vezetnek, amelyeket a társadalom nem, vagy nehezen visel el, akkor a központi irányításnak kell kiigazító intézkedéseket folyamatosítania.

DR. NAGY RÓZSA

Női fej (tanulmány)

A Szolnok megyei oktatási-kulturális központok fejlettsége és vonzási területe*

A települések közötti oktatási és kulturális kapcsolatok területszervező hatása

A települések oktatási, közművelődési intézményeinek számbavételével, a településhálózatbeli koncentrált elhelyezkedésük nyomán kialakuló településközi kapcsolatok felmérésével egy, a lakosság életkörülményeit is nagymértékben befolyásoló tényezőt vizsgálunk. Egy-egy térségben ugyanis a lakosság közérzetét az alapfokú oktatási és kulturális intézmények jelenléte, illetve a középfokú oktatási és kulturális centrumok viszonylag könnyebb elérhetősége is döntő mértékben befolyásolhatja. Bizonyított, hogy az egyes alsó fokú intézmények létesítésének és működtetésének is van egy racionális, minimális népességszám-küszöbértéke, mely nyilvánvalóan fokozottabban érvényes a közép vagy magasabb fokú ellátás intézményeire (pl. kórház, szakáruház, közép vagy felső fokú iskolák); így nem véletlen, hogy ezek egy-egy vidéknek a központi szerepkörre legalkalmasabb településén koncentrálódnak. *Ilyen módon jönnek létre a magasabb szerepkörű oktatási és kulturális centrumok is, melyek nemcsak az intézményeket befogadó település népességének ilyen jellegű szükségleteit, hanem a környező falvak lakóit is szolgálják.*

Az intézményhálózat mai adottságait ismerve úgy gondoljuk, hogy a gimnáziummal, szakközépiskolával, szakmunkásképző intézettel, illetve a legalább „B” típusú könyvtárral, a differenciáltabb közművelődési igényeket is kielégítő művelődési központtal, vagy múzeummal, esetleg levéltárral, színházzal rendelkező települések jelentik ma Magyarországon a településhálózat központi (városi) kulturális-oktatási funkciójú elemeit. *Ezek az intézmények tehát „központképző” tényezők, s az intézmények igénybevétele nyomán központ-vidék (város-falu) jellegű településközi kapcsolatok jönnek létre.* Településhálózati szempontból tehát a fenti intézmények valamelyikét befogadó települések egy-egy kisebb-nagyobb térség városának (központjának) tekinthetők, jóllehet sok esetben sem közigazgatási, sem egyéb tekintetben nem is városok.

Nyilvánvaló, hogy az objektíve létező közép- vagy magasabb fokú oktatási és kulturális centrumok intézményi adottsága, az intézmények száma, differenciáltsága, fejlettsége, felszereltsége nem azonos. Ennek következtében a központok között egy meghatározott hierarchikus rend alakul ki. *A terület oktatási és kulturális centrumai így egy egymáshoz kapcsolódó vonzásterület-rendszert hoznak létre, amely lefedi a szóbanforgó térség közép- vagy magasabb fokú kulturális és oktatási igényeit.*

*A cikk az 1986. évi megyei közművelődési pályázat díjnyertes munkája alapján készült.

Jelen munkámmal egy 1984/85-ben végzett adatfelvétel nyomán megkísérlem bemutatni Szolnok megye oktatási és kulturális centrumainak fejlettségét, valamint e központok területi kapcsolatait. Abban a reményben, hogy segítséget nyújthatok az egyes oktatási és kulturális központok településhálózati szerepének, tájszervező hatásának jobb megismeréséhez.

I.

A falvakból a városok felé irányuló oktatási és kulturális kapcsolatok számbavételére ezideig csak néhány város (Nyíregyháza, Dombóvár, Tiszafüred, Eger) vonzáskörzetének kutatásakor volt lehetőség (BELUSZKY P. 1974., BERTA B. 1987., VADÁSZ I. 1981., POZDER P. 1986.). Ezeknél a vizsgálatoknál azonban csaknem kizárólag a középfokú oktatási intézmények vonzása által keltett településközi kötődéseket kutattuk, jórészt azért, mert a közművelődési intézmények ilyen jellegű adatai elérhetetlenek voltak számunkra. Egy egész megyére vonatkozó megfigyeléskor azonban fontosnak tartjuk a kulturális kapcsolatfajták számbavételét is, márcsak azért is, hogy pontos képet kapjunk egy-egy város és vidéke között a középfokú oktatási és kulturális kapcsolatok arányáról. Ezt az egész megyére kiterjedő egyidejű gyűjtés és adatszolgáltatás tette lehetővé, melyet az MTA Regionális Kutatások Közponja és a helyi tanácsok segítségével végeztünk el 1984/85-ben. *Így lehetővé vált az egész megyére vonatkozó helyzet egyidejű rögzítése.*

Az egyes centrumokhoz kapcsolódó települések vonzásintenzitásának jellemzése előtt érdemes megvizsgálni a szóbanforgó központok fejlettségét, intézményi adottságát, hisz tapasztalataink szerint ez a vonzásalakításának egyik legfontosabb tényezője. A pontosabb kép megrajzolása érdekében többféle módszerrel végeztük el ezeket a vizsgálatokat. Az oktatási centrumok jellemzésekor egyrészt a befogadó település középfokú iskoláiban tanuló diákok számát a központ 1000 lakosához viszonyítottuk. Ez a leginkább elfogadott, s a statisztikai gyakorlatban is legtöbbször alkalmazott eljárás. Emellett kiszámítottuk az egyes oktatási és kulturális központok ún. diszperziós értékét is, mely több tényező összevetésével fejezi ki a centrumok adottságát, szerepét, illetve az intézmények jelentőségét. (BELUSZKY P. 1967.).

Megyénknek 14 településén (Szolnok, Jászberény, Jászárokszállás, Jászapáti, Újszász, Törökszentmiklós, Tiszaföldvár, Kunszentmárton, Mezőtúr, Túrkeve, Kisújszállás, Karcag, Kunhegyes, Tiszafüred) gimnázium, 12—12 településén szakközépiskola (Jászberény, Jászapáti, Újszász, Szolnok, Törökszentmiklós, Tiszaföldvár, Martfű, Mezőtúr, Túrkeve, Kisújszállás, Karcag, Kunhegyes) illetve szakmunkásképző intézet (Jászberény, Jászapáti, Szolnok, Martfű, Kunszentmárton, Törökszentmiklós, Mezőtúr, Kisújszállás, Kenderes, Karcag, Kunhegyes, Tiszafüred) működik. *Így tehát összesen 16 középfokú oktatási központi szerepkörű település található megyénkben, bár 6 centrum csak kétféle iskolatípussal (Kunszentmárton, Martfű, Tiszaföldvár, Tiszafüred, Túrkeve, Újszász), kettő pedig egy-egy intézménnyel (Jászárokszállás, Kenderes) rendelkezik.*

Az oktatási intézményekben tanulók 1000 lakosra eső mutatója alapján a centrumok között az alábbi sorrend állapítható meg: Szolnok (84 tanuló/1000 lakos), Kunhegyes, Jászapáti, Kisújszállás, Újszász, Martfű, Jászberény, Kun-

szentmárton, Mezőtúr, Törökszentmiklós, Karcag, Tiszaöldvár, Tiszaüred, Túrkeve, Kenderes, Jászárokszállás (25 tanuló/1000 lakos). A fentiek alapján kimutatott legjelentősebb központokban mindhárom középfokú oktatási intézménytípus fellelhető, az viszont nem véletlen, hogy az egy intézménnyel rendelkező centrumok jelentősége a legkisebb.

Az oktatási centrumok diszperziós értékeinek vizsgálatakor jelentősen módosul a kép. Itt a számítások alapját ugyanis a tanulók létszámán túl az egyes iskolatípusok képzési profiljának egyedisége, differenciáltsága is képezte. A sorrend: Szolnok (értéke: 0,0139), Jászberény (0,0298), Törökszentmiklós, Karcag, Mezőtúr, Újszász, Martfű, Kunhegyes, Kisújszállás, Tiszaöldvár, Túrkeve, Jászapáti, Kunszentmárton, Kenderes, Tiszaüred (0,1412), Jászárokszállás (0,1521). Így egyértelműen kirajzolódik a több gimnáziummal, a közel tízféle szakközépiskolával és a nagylétszámú, sokféle szakmát oktató szakmunkásképző intézetekkel rendelkező Szolnok, valamint a népes gimnáziumot, egyféle, bár egyedi szakközépiskolát (erőáramú), nagylétszámú, több mint 30 szakmát oktató szakmunkásképzőt befogadó Jászberény jelentékenyebb szerepköre.

A megyében lévő kulturális centrumok jelentőségének vizsgálatakor szintén diszperziós számításokat végeztünk, mivel egyes intézményekben a vidéki látogatók pontos létszámát nem tudtuk megszerezni. A szóbaeső települések (Jászberény, Jászapáti, Szolnok, Törökszentmiklós, Tiszaöldvár, Kunszentmárton, Mezőtúr, Túrkeve, Kisújszállás, Karcag, Kunhegyes, Tiszaüred) intézményeinek (könyvtár, művelődési otthon, múzeum, mozi, színház, levéltár) összevetése után minden központot egy-egy összevont diszperziós érték jellemez. Az intézmények megfigyelésekor egyébként eleve a kiemelt szerepkörű települések vizsgálatára törekedtem (kivétel Martfű, ahonnan nem sikerült adatokat beszerezni). Korábbi magasabb közigazgatási szerepköre és vélhetően ebből is adódó (?) jobb intézményi adottságai miatt azonban Kunhegyes és Jászapáti is bekerült a megfigyelt települések körébe. A vizsgált centrumok sorrendje: Szolnok (diszperziós érték: 0,0108), Jászberény (0,0675), Mezőtúr, Karcag, Tiszaüred, Túrkeve, Törökszentmiklós, Kunszentmárton, Kisújszállás, Tiszaöldvár, Kunhegyes, Jászapáti (0,3515). A sorrend nyilván némi magyarázatra szorul. A megyei és regionális feladatokat is ellátó intézmények révén (színház, levéltár, megyei könyvtár, megyei művelődési központ, Damjanich Múzeum) talán nem véletlen, hogy Szolnok 32-szer jelentősebb a még számottevő központnak tartott Jászapátitól. Meglepő lehet, hogy Tiszaüred és Túrkeve megelőzi Törökszentmiklóst, Kunszentmártont és Kisújszállást. Ennek magyarázata, hogy Tiszaüreden és Túrkevén a mozi, művelődési otthon, könyvtár (bár az egyes intézmények adottságai igen-igen eltérőek) mellett múzeum is van, míg az utóbbi három településen 1984-ben ilyen intézmény nem volt.

A magasabb szerepkörű oktatási és kulturális központok intézményi adottságai azonban csak egyfajta lehetőséget biztosítanak a környező települések számára. Valójában csak a ténylegesen létrejövő településközi kapcsolatok alakulása dönti el: egy-egy központ milyen szerepet tölt be a környék ellátásában.

A falvakból a középfokú oktatási intézmények felé irányuló kapcsolatokat számszerűen ismerjük. Ennek alapján pontos képet alkothatunk arról, hogy egy-egy központi szerepkörű település milyen szerepet tölt be a környezetében elhelyezkedő falvak életében. Megállapítható, hogy Szolnok és Jászberény jelenti

A megyebeli falvak kulturális központok felé irányuló kapcsolatait az alacsonyabb intenzitás jellemzi. Ez a művelődés önkéntes jellegéből is adódik. Míg a középiskolákba egy adott korosztály döntő többsége eljut, addig a művelődési intézmények látogatása alapvetően önkéntes jellegű, legjobb esetben belső igényből fakadó tevékenység. Az egy-egy faluból kiinduló kapcsolatokat azonban az „egyközpontúság” jellemzi, vagyis a falvak kulturális kapcsolatteremtésében általában egyetlen központnak van csaknem kizárólagos szerepe.

A megyében Szolnok, Jászberény és Kunhegyes kimagasló szerepet tölt be a környező települések középfokú kulturális ellátásában: a vonzásterületükhöz tartozó falvak átlagosan évi 2,97 és 3,19 látogató/100 lakos közötti értékkel jellemezhetők. A megyei művelődési központ és a Szigligeti Színház révén Szolnok vonzásterülete a Vezseny—Újszász—Tiszasüly vonal és a Tisza, illetve a Szajol—Rákócziújfalú—Rákócziúfalva térségre terjed ki, bár a Damjanich Múzeum és a megyei könyvtár kulturális vonzóhatása a megye egész területén is jól érzékelhető. Jászberény kulturális vonzásterületének alakításában elsősorban a Jász Múzeumnak van meghatározó szerepe: a jeles közgyűjteményt a jászági települések valóban magukénak érzik és igen intenzíven látogatják. Kunhegyes erőteljes kulturális szerepe azért is figyelemre méltó, mert a magas vonzásintenzitást hiányos intézményhálózat mellett éri el: a körzeti bemutatóházként működő művelődési központ azonban jelentős településközi kapcsolatokat teremt. Ezek után talán nem meglepő, ha a Bánhalma—Tiszaroff—Abádszalók—Tiszaszentimre közötti területen a Kunhegyes felé irányuló kulturális kapcsolatok az elsődleges jelentőségűek.

E három fontos kulturális centrum mellett további 3 közepes jelentőségű központot kell még kiemelni a megyében: Törökszentmiklóst, Tiszafüredet és Kunszentmártont. Törökszentmiklós és Kunszentmárton ezt a kiemelkedő szerepkörét elsősorban a településhálózati adottságokkal „magyarázhatja”, Tiszafüred esetében azonban a településhálózati tényezők mellett a kiegyensúlyozottabb intézményi feltételek is adottak (múzeum, „B” típusú könyvtár, művelődési központ). Mindhárom központ elsősorban saját városkörnyéke számára jelenti a vonzási centrumot. Mezőtúr, Kisújszállás és Karcag a közvetlen közelben fekvő falvak számára elsődleges fontosságú, Tiszaföldvár viszont múzeuma révén néhány tiszazugi falu kulturális kapcsolatteremtését uralja. A legkisebb jelentőségű Túrkeve és Jászapáti kulturális szerepköre a megyebeli falvak számára. Ez egyrészt azzal magyarázható, hogy Jászapáti csak a könyvtár tölt be számottevő vonzófunkciót, Túrkevéen pedig a Finta Múzeum.

A falvak lakosságának a közművelődési intézményekkel létesített kapcsolatairól összegzőként elmondható, hogy azok nem lebecsülendő súlyúak. Az adatgyűjtés során nem minden intézménytípusnál sikerült a falvakból kezdeményezett kapcsolatteremtések számát pontosan felmérni (pl. a művelődési otthonoknál vagy a moziknál), így azok összegzéséből csak hozzávetőlegesen pontos következtetések vonhatók le. Az viszont így is szembevetendő, hogy a kapcsolatot létesítő 75 falu közül húsz 20,00 évi kapcsolatteremtés/100 lakos fölötti (ezen belül Bánhalma, Berekfürdő, Pórtelek, Tiszaszentimre, Tiszaszőlős és Tomajmonostora mutatója 40,00 fölötti) értékkel kötődött a városi funkciójú intézményekhez 1984-ben. Huszonhét falu viszont 5,00 kapcsolatteremtés/100 lakos alatti mutatóval (ezen belül 0,99 értéktől kisebb vonzódást Csataszög, Jászivány, Jászszent-

andrás, Pusztataskony, Szakállas és Szászberek esetében tapasztaltunk) jellemezhető.

A falvak kapcsolatteremtéseiből a különféle központi kulturális intézmények eltérő súllyal részesednek. *Nem meglepő, hogy a 75 faluból 34 esetben a városok művelődési központjai, házai felé irányuló kapcsolat dominál.* Huszonöt falu kulturális kapcsolataiból a múzeumok felé irányulók vannak többségben. Ebből a csoportból kiemelkedik 13 járszági település, melyek összefüggő térséget képezve Jászberény múzeuma felé vonzódnak. A vizsgált további 16 falu kulturális kapcsolatainak többsége a könyvtárak felé irányul.

II.

Megfigyelésünk nyomán Szolnok megyében is igazolódott, hogy a falvaknak a középfokú oktatási és kulturális központok felé irányuló kapcsolataiban valóban az oktatási funkciókból fakadó kötődések a jelentősebbek. Számításaink szerint az oktatási kapcsolatok heti legmagasabb mutatói elérik a 31–32 tanuló/100 lakos értéket is (pl. Tiszavárkony, Tomajmonostora), de a legalacsonyabbak is meghaladják a heti 2–3 tanuló/100 lakos értéket (Kungyalu, Szakállas). *Ez azt jelenti, hogy egy-egy város környékén a középiskolák vonzásintenzitása — ki-mondottan jó közlekedési adottságok (napi bejárás lehetősége) esetén — a kereskedelmi vonzással is vetekedhet* (BELUSZKY P. 1980.). *A kulturális intézmények szívóhatása ugyanakkor a fentiekől lényegesen szerényebb.* Tapasztalataink szerint legjobb esetben az 1,37–1,90 heti kapcsolat/100 lakos értékig emelkedhet (pl. Bánhalma, Tomajmonostora), legrosszabb esetben pedig az alig érzékelhető heti 0,005–0,006 kapcsolat/100 lakos (= évi 0,7–0,8 kapcsolat/100 lakos) mutató körül alakulhat (pl. Jászivány, Pusztataskony).

A fenti kép azonban — a megyebeli helyzet többé-kevésbé részletes ismeretében — több esetben módosításra szorul. A környezetükben lévő falvak számára legfontosabb 3, megyebeli kulturális központ (Szolnok, Jászberény, Kunhegyes) környékén ugyanis a települések kulturális kapcsolatteremtési mutatói igen jelentékenyek. Itt az évi 5,5–14,00 és a heti 0,11–0,27 kapcsolatteremtés/100 lakos értékek már jobban megközelítik a középiskolák vonzási mutatóját (heti 2,00–6,00 kapcsolat/100 lakos), mint más, megyebeli központok körzetében (pl. Kunszentmárton, Mezőtúr vagy Törökszentmiklós környékén). Más összefüggésben vizsgálva ezek az értékek a jelzett 3 fontosabb központnál meghaladják a szolgáltatási intézmények vagy heti piacok által kiváltott településközi kapcsolatok intenzitását, Kunhegyes esetében pedig meghaladják a középfokú egészségügyi intézmények vonzásintenzitását (VADÁSZ I. 1984.). *Ez tehát arra utal, hogy a kulturális intézmények szerepe a településhálózati kapcsolatok alakításában adott esetben igen fontos lehet.*

Ez a kitüntetett szerep azonban vélhetően több tényező következménye. Mint már korábban is láttuk, Jászberény és Szolnok kulturális intézményei számottevőek, Kunhegyesen viszont mindössze egy színházi előadásokra is alkalmas művelődési központ és egy, még „B” típusúnak sem tekintett, de jól felszerelt könyvtár van. *A kétségtől kívül kedvező intézményi adottságok azonban fontos anyagi támogatással egészülhetnek ki.* A színházi előadásokat, nagyobb rendez-

kétszáz évesek a cigányzenekarok Magyarországon. Ami ilyen sokáig élt (él) bennünk, az lassan is tűnik el. Tehát még hosszú idő kell ahhoz, hogy valóban elmúlják. Most a művelődéspolitikusokon, népzene kutatókon van a sor, hogy ebből, ami jó, ami a jövő számára is fontos, megragadják.

— A mentés érdekében várható egy szervezettebb összefogás a művelődéspolitikában?

— Az ilyen spontánul szokott kialakulni. Általában az a gyakorlat, hogy ha elhalóban van valami, akkor hirtelen észbe kapunk, s menteni akarjuk a menthetőt. A népzene gyűjtés is így kezdődött.

— Visszatérve az előbbi gondolatára; szavaiból úgy tűnik, mintha a jövőben — képletesen szólva — afféle zenei „rezervátumok” létesülnének...

— Igen, valami ilyesmiről van szó. A cél az, hogy amennyit csak tudunk, megtartsunk a cigányzenekarokból. Úgy, ahogy skanzenként létesítettünk; tehát látható, hallható képe is legyen ennek a műfajnak. Én annak idején írtam egy könyvet, de az még csak bevezető volt. Jobban meg kell írni e műfaj történetét, és hát rengeteget kell felvenni tőlük magnetofonszalagra. Például a cigányzenekari klarinétos olyan zenész, amelyiknek nincs párja a világon. Ezt csak azért mondom, mert úgyszólván senkinek nem tűnik fel.

Zsákai Ferenc zenekara, Szolnok, Pelikán Szálloda

— Az improvizatív készség miatt „párját ritkító” a klarinétos?

— Sok minden miatt. (Sajnos ma már romlik a klarinétosok technikája.) Egy klarinéttal akár nyolc-tíz tagú zenekart is el lehet nyomni. De volt, amikor ez a hangszer úgy belesimult — akár egy öt tagú zenekar hangzásába is —, olyan finoman, szépen variáltak, kísérték a muzsikuskok, hogy az valóban művészet volt. Ezt a művészetet meg kell ragadnunk valahogyan, mert ebből a magyar kultúrának és azon túlmenően az egész emberiségnek haszna lehet.

— Az állampolgárok többsége, az átlag magyar mit tud ma a cigányzenéről?

— Hajmeresztően keveset, ugyanis vagy egy fél évszázad óta nem divat a cigányzene, az értelmiség egy bizonyos része például „hivatalból” lenézi. Sokan úgy gondolják, hogy a magyar népdalnak a cigányzene az ellensége. Ötven év óta az iskolákban a népdalt tanítják, és azt sugallják, hogy aki a népdalt kedveli, nem szeretheti a nótát. Pedig ez a kettő nagyon is szorosan összefügg. A gyerekeknek természetesen már nem ez a műfajuk, miután a világ minden zenéje — beleértve elsősorban a mai angolszász dömpinget — eljut hozzánk. És ez a zene valóban nem a mai embert fejezi ki; a cigánymuzsika romantikus zene, jellemzően magyar, népies. Ézt már Bartók is világosan megmondta. Ennek ellenére irtottuk a magunk szelídebb vagy kevésbé szelíd módján, s megvetettük azokat, akik cigányzenére mulattak. Nem volt sikk ezt a műfajt szeretni, pártolni, értelmiségi körökben erről jót mondani. Felvetődött persze a kérdés: ha egyáltalán nem kell mondani róla semmit, csak egyszerűen lenézni, akkor minek ismerni? Azt a luxust viszont nem engedhetjük meg magunknak, hogy ne ismerjük, tudniillik mélyen beleívódott a magyar kultúrába, és a XIX. századi magyar zenélésnek — ezt annak idején Molnár Antal neves zenetörténészünk állapította meg — a derékhadát jelenti. Kodály pedig azt mondotta, hogy a magyar zenei nyelv megszületésében a magyarnótának, a cigányzenének, a népies dalnak igen nagy szerepe van. Egy módon sajnos helyreállt az egyensúly a népdalt és a cigányzenét illetően: mindkettő azonos mértékben pusztul. . .

— A külföldiekben él egy sajátos kép a mi cigányzenénkről. Ők egészen mást tartanak lényegesnek ebben a zenében, mint mi, akik nap mint nap találkozunk vele?

— A külföldiek részben tárgyilagosabbak, mint mi. Ők csak a zenét nézik, nem is igen tudják, hogy nálunk milyen viták folynak körülötte. Azt viszont látják, hogy ebben a szórakoztatózenei műfajban a cigányzenészek magasan az átlag fölött vannak. (Ezt egyébként Bartók Béla is elismerte.) A külföldiek, mondjuk a németek számára roppant érdekes, hogy a magyar cigányzenész kiáll a pódiumra, és kotta nélkül kezd játszani.

— Mi fogja meg a külföldit, ha magyar cigányzenét hall?

— Elsősorban az, hogy eléggé hasonlít a nyugat-európai zenéhez. Éppen ezért ugrott az élre a magyar cigányzene a múlt században, ugyanakkor a románoké meg nem. De a balkáni sem, pedig ott is cigányok zenélnek — zurnán (ami azonos hangszer a mi kuruc tárogatónkkal) és dobon. Bár érdekes módon ezek az együttesek jobbra csupán két, ritkábban három tagból állnak.

Mit csoda! Schwajda a csodák egész sorozatába sodorja hősét, akit az SZTK-ban rövid úton keresőképesse nyilvánítanak, merthogy már több mint egy éve betegállományban van, s mert hogy nincs meg az elégséges szolgálati ideje — hát rokkantsági nyugdíjat sem kaphat. Vencelbe persze belehasít a felismerés: ily komoly, tudós férfiak mégsem tévedhetnek, ő valóban lát. Négykézlábra ereszkedett tehát és kitapogatózott az SZTK-ból. Családjában és munkahelyén, legfőképp pedig a Gutenberg szocialista brigádban — beletörődnek a tudós orvosok megváltoztathatatlan ítéletébe; Vencel lát, illetve nem lát, de úgy kell mindent intézni, hogy úgy látszódjon, hogy lát. Vencel beáll a szedőterembe dolgozni, Vencel megtanul autót vezetni, Vencel elegáns mozdulattal issza ki tea helyett a vizet a virágvázából, s amikor környezete határozott kívánságára úgy dönt, hogy alkoholista lesz (amint az egy átlagos magyar munkáshoz illik), a csapszék helyett egy tejivóban köt ki, ahol aztán estéről estére annyi kávé-kakaó kevertet iszik, hogy záróra után a hasmenéstől elgyengülve tántorog haza.

Egymást érik a komikusnál, komikusabb helyzetek, s nevetünk még akkor is, amikor sejtjük, mi lesz a csattanó. Bár ahogy előrehalad a történet, egyre többször fagy az ember arcára nevetés, a Schwajda teremtette látszat-világ, minden abszurditása ellenére, nagyon is valóságos, már-már félelmetesen az. Közbevetve: a vidám epizódok, jelenetek, kitérők megalkotásánál a szerző jóféle forrásokból merít, néhol a Svejket, vagy Rejtő Jenőt idéző módon, s nem riad vissza ismert, vagy kevésbé ismert viccek, anekdoták cselekménybe szövésétől sem. (Jól teszi, mert a helyükön vannak.) A dialógusok az előbeszéd természetes ritmusát követik, nem hiába edződött az író színházban. Íme egy mutatvány Vencel és Veronika (a feleség) beszélgetéséből — már abból a korszakból, amikor Vencel „hullarészegen” szokott hazatámaszkodni a sarki tejivóból.

„— És itt ülünk a szoba közepén, és énekeljük a Himnuszt?

— Nem ülünk, Vencel... állunk és nem ketten, hanem... — az asszony ijedten elharapja a szót.

— Hanem? Négyen?

— Négyen, Vencel.

— Mert fölébreszttem őket?

— Mert én ébreszttem föl őket, Vencel...”

* — * — *

Mint minden jó parodisztikus-szatirikus mű tartalma, a Csodáé is túlmutat önmagán. Bár a jótékonykodó öncsalás (ami ez esetben pontos példázata annak a közismert ténynek, hogy a *pokol tornácára vezető út jószándékkal van kikövezve*), az álhumanizmus, a félelmetesen pontos, már-már hitelesnek látszó rendszerbe foglalt hazugság-áradat megjelenítése önmagában sem kevés: *Csakhog*

többről is szó van. Nem véletlenül szomorú — groteszkül szomorú — a regény befejezése. Vencel és Veronika — immár „okosan” és valamit világosan látva — *végképp egyedül maradnak*. S hogy ez az adott irodalmi konstrukcióban nem történhetett másként, *kegyetlen következtetésekre adhat okot*.

Erdemes volt Schwajda Györgynek ezt a régebben írt színjátékot prózai művé formálnia, s engedtessek meg egy magánvélemény: a regény sikere után, jó volna ismét látni a darab (a regény) színpadi változatát. Egészen bizonyos, hogy — ma — újabb rétegei kerülnének a felszínre.

(Ifjúsági Lap- és Könyvkiadó, 1987.)

A történet folytatódik

Jegyzetek Bistey András *Égő tetők* alatt című ifjúsági regényéről

Szabó János kun kapitány írta 1669-ben: *...és betelék amaz átok, hogy az mi az hernyótul megmarad, azt az cserebogár eszi meg.* Így jellemezte a török hódoltság területén kialakult állapotokat a kun tisztségviselő. Tette mindezt jó kétszáz évvel *azután*, hogy a török hadak elérték Magyarország déli erődítésláncolatát; s alig néhány évvel *azelőtt*, hogy Buda felszabadult. E viharos, ám bizonyos időkben a békés arcát is mutató korszak közepe táján játszódik a Szolnokon élő Bistey András *Égő tetők* alatt című ifjúsági történelmi regénye.

A könyv helyszínei: Besztercebánya, Szolnok és a Jászság. A cselekmény időpontja: 1552., amikor a „hernyó” és a „cserebogár” már egyaránt pusztít. Ráadásul a Balkán felől elképesztő ütőerejű török hadak érkeznek, s elindul a budai basa serege is, hogy betetőzzék a korábbi hódításokat. A Közel-Kelet, Észak-Afrika, a Jemeni-félsziget, Közép-Ázsia, a Balkán ekkor már a török birodalom része, s a félhold uralma alatt van — az 1541—47-es hadjáratok óta

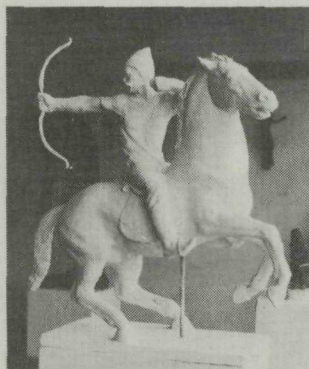
Következő számaink tartalmából :

- Nagy László, Körmendi Lajos és Markó Sándorné versei
- A IV. Országos Fazekas Triennálé Mezőtúron
- Mit jelent a nézőknek a szolnoki „kábeltévé”?
- Hogyan élünk, hogyan éljünk? — Részletek egy szociológiai vizsgálódásból
- Mibe kerül a munkaerő-átcsoportosítás, illetve az átképzés
- Számítástechnika a kereskedelemben
- Az egyházak a békéért
- Boldogulás diplomával vagy anélkül
- Beszámoló a nemzetközi környezetvédelmi fotópályázatról
- A zene és az érzelmi nevelés
- Előzetes az új színházi évadról
- Novellapályázat a Tanácsköztársaság győzelmének 70. évfordulójára
- Anyának lenni — Vallomások a családról, az otthonról és a „harmadik műszakról”

Kun Emlékmű
(pályázati terv,
I. gipsz)

Kun Emlékmű
(pályázati terv,
II. gipsz)

Kun Emlékmű
(pályázati terv,
III. gipsz)

Kun Emlékmű (elfogadott terv, bronz,
fa, felállításra került Kunhegyesen)

Kun Emlékmű
(pályázati terv, IV. bronz)

